

ISMERTETÉSEK — SZEMLE

Fokos-Fuchs Dávid nyolcvan éves

Szeretettel és tisztelettel köszöntjük Fokos-Fuchs Dávidot nyolcvanadik születésnapján.

A Keleti Szemle 1905-ben megjelent VI. kötetének 174—7. lapjain német nyelven írt szép ismertetést és méltatást olvashatunk a Zichy Jenő harmadik ázsiai expedíciójának eredményeit tartalmazó Lipcsében megjelent műről. Az ismertetést, amely egy állandóan emelkedő tudományos pályának kezdetét jelzi, Fokos-Fuchs Dávid írta. A következő évben, 1906-ban a Nyelvtudományi Közlemények XXXVI. évfolyamában feltűnést keltett Fokos-Fuchs első, önálló kutatásokon alapuló, a nyelvi anyag alapos ismeretéről és a fel-dolgozás módszerességéről tanúskodó dolgozata: „A locativus-féle határozók a votjákban.” Ugyanebben az évben a Keleti Szemle VII. kötetében megindult egy cikksorozat, amely a folyóirat X—XII. köteteiben folytatódott és amely 1911-ben különnyomatként önálló kötetben is megjelent: „Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte auf Grund der Sammlungen und grammatischen Aufzeichnungen von S. Patkanov bearbeitet von D. R. Fuchs”. Ebben a cikksorozatban, illetőleg műben, amely a nem-nyelvész Patkanovnak a múlt század kilencvenes éveiből származó szövegei és nyelvtani feljegyzései alapján fáradságos, áldozatos munkával készült, a fiatal Fokos-Fuchs Dávid az ugor nyelvek alapos ismerőjeként mutatkozott be. — 1909-ben, tehát szintén pályája kezdetén a Magyar Nyelvőr XXXVIII. évfolyamában egy kis cikk jelent meg Fokos-Fuchs tollából: „Török jövevényszavainkhoz”, a Keleti Szemle X. kötetében pedig egy ismertetés H. WINKLER „Der Uralaltaische Sprachstamm” c. művéről. A cikk, és a Winkler könyvéről írt ismertetés elárulják, hogy szerzőjük érdeklődési körébe az altaji nyelvek és az uráلتaji nyelvviszony kérdése is beletartozik.

Ha most nyolcvanadik születésnapja előtt áttekintjük Fokos-Fuchs hat évtizedes munkásságának terjedelmes jegyzékét, megállapíthatjuk, hogy Fokos-Fuchs az évek és az évtizedek múlása alatt hű maradt önmagához és mind-azokhoz a probléma-körökhöz, amelyek pályája kezdetén foglalkoztatták.

Kétségtelenül fordulópontot jelentett életében és tudományos fejlődésében a zürjének nyelvének, valamint ősi anyagi és szellemi kultúrájának helyszíni tanulmányozása 1911 és 1913 nyarán. Fokos-Fuchs mesterének, Munkácsi Bernátnak példáján lelkesülve vállalkozott a ma már szinte elképzelhetetlen nehézségek legyőzésére, és fáradhatatlan buzgalommal, hősies kitartással aránylag rövid idő alatt — első kutatóútja nyolc, a második kb. hat hétig tartott — mennyiségben csodálatosan gazdag, minőségben páratlanul becses nyelvi anyagot gyűjtött össze. „Der Gefahr, dass meine Zeit sich als zu kurz erweisen könnte, suchte ich dadurch vorzubeugen, dass ich den ganzen Tag

angestrengt arbeitete”, írta első úti jelentésében (KSz. XII). A szakadatlan, rövid pihenésekkel alig-alig megszakított munka Fokos-Fuchs Dávid állandó életformájává vált. Tervbevett harmadik kutatóútját megakadályozta az első világháború kitörése. Azonban 1916-ban és 1917-ben több hónapon át — mindaddig míg a frontra nem vezényelték — alkalma volt a magyarországi fogolytáborokban élő zürjén hadifoglyok nyelvének tanulmányozására. Az első és a második zürjén útján feljegyzett szövegek megjelenése után (NyK. XLI—XLIV. ,vö. még XLV), évtizedek múltak el, míg az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenhetett a fogolytáborokban gyűjtött anyaga „Volksdichtung der Komi (Syrjänen)” (1951) és a Reguly emlékének ajánlott 22 000 szót tartalmazó kétkötetes zürjén szótára (1959). A mintaszerű szótár nem csupán lexikális gyűjtéseken alapszik, hanem igen jelentős mértékben a magagyűjtötte szövegeken is: „Eine grosse Anzahl von Wörtern, nach denen ich vielleicht entweder vergebens geforscht hätte, oder deren Auffinden gewiss sehr umständlich gewesen wäre, kam in den Texten ungewungen — dem Gewährsmann selbst oft unbewusst — zum Vorschein . . . Den Texten verdanke ich die Kenntnis so mancher Formen der Deklination und Konjugation, die weder nach mühevollen Nachfragen, noch auf Grund der hierauf hinzielenden Gespräche festzustellen waren. Dass die Texte und die sich ihrem Aufzeichnen anschliessenden Gespräche und Fragen oft die wichtigste Handhabe zum Feststellen der Bedeutung boten und in syntaktischer Hinsicht freilich als durch nichts anderes zu ersetzende Quelle dienen, versteht sich von selbst”, írja a szerző a „Das Material des Wörterbuches” című fejezetben. Olyan elv ez, amelynek érvényesítése minden tudományos igényű szótárban és nyelvtanban kívánatos volna.

A szövegekből merített adatok tulajdonságait Fokos-Fuchs alaktani, szótörténeti dolgozataiban is felhasználja. Lehetne-e a szövegek nyújtotta tanulmányok figyelembe vétele nélkül érdekesebben, módszeresebben és meggyőzőbben tárgyalni egy képző funkciófejlődését, mint Fokos-Fuchs tárgyalta „Die reflexiven Zeitwörter des Syrjänschen” című dolgozatában (KSz. XIV). Vagy lehetne-e tisztán lexikális alapon egy önmagában jelentéktelennek látszó részletkérdésből kiindulva olyan imponáló szintézisre emelkedni, mint „Egy jövevényező és tanulságai” című cikkében látjuk. Nem lehet céлом ez alkalommal Fokos-Fuchs kisebb-nagyobb dolgozatainak méltatása, azt azonban kimondhatjuk, hogy minden dolgozatával, még legkisebb terjedelmű cikkeivel is előbbre vitte a kutatást. Meg kell emlékeznünk azonban arról a nagy áldozatkészségről, hogy saját munkájának rovására is vállalkozott az elárvult Reguly — Pápay hagyaték gondozására: sajtó alá rendezte, németre fordította, szövegkritikai megjegyzésekkel, nyelvi és tárgyi magyarázatokkal látta el a még kiadatlan két osztják hőséneket (Reguly-könyvtár III, 1—2.). Hasonló áldozatkészségről tanúskodik az a hatalmas kötet is, amelyben Munkácsi Bernátnak a magyarországi hadifogolytáborokban gyűjtött votják szövegeit adta ki (MSFOu. 102).

Elvi szempontból igen nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk Fokos-Fuchs 1962-ben megjelent művének: „Rolle der Syntax in der Frage nach Sprachverwandtschaft, mit besonderer Rücksicht auf das Problem der uralaltaischen Sprachverwandtschaft” (Wiesbaden, 137 l.). Az uráلتaji nyelvviszony kérdésével Castrén óta több kiváló kutató foglalkozott. Szigorú mértékkel mérve az elfogadható hang- és alaktani, valamint szókinésbeli megjegyzések száma nem haladja meg azokat az egyezéseket, amelyek uráli-

indoeurópai viszonylatban is felmutathatók, és ezek a megfelelések nem foglalkozhatók rendszerbe sem az egyik sem a másik nyelvcsaláddal kapcsolatban. Fokos-Fuchs, aki fiatal kora óta az altaji nyelveket is tanulmányozta, és nemcsak nyelvtanokban kutatott, hanem szövegeket is olvasott, és megírta az uráli és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányoknak egész sorát, ebben a művében rámutat arra, hogy a huszonöt pontba foglalt szintaktikai egyezések rendszert alkotnak, és hogy ezek a szintaktikai egyezések a gondolkodás és a szemlélet azonosságának nyelvi kifejezői. A jellegzetes szemlélet az az el nem hanyagolható tényező, amely az uráli nyelveket közel hozza az altaji nyelvek csoportjához és egyúttal elkülöníti az indoeurópai nyelvektől. „Der Indogermane sieht z. B. etwas *dort*, wo er es gelassen hat, sieht, wo jemand ertrunken ist, wo er etwas gefunden hat, die ural-altaischen Völker sehen etwas *von dort*, *wohin* sie es gelassen haben, sehen, *wohin* jemand ertrunken ist, *woher* sie etwas gefunden haben, d. h. sie sehen in diesen Beziehungen keinen *Zustand*, in welchem etwas geschieht, sondern eine Begebenheit, ein Geschehen, und bezeichnen gleichzeitig die *Richtung*, nach welcher hin oder von welcher her die Bewegung vor sich geht; sie bringen mit der Handlung zugleich eine Bewegung oder richtiger: *die Richtung der Bewegung zum Ausdruck*”, írja Fokos-Fuchs a Ravila-émlékkönyvben (MSFOu. 125) megjelent cikkében. Olyan elv ez, amelyet az uráli és az altaji valamint az uráli és az indoeurópai nyelvcsoporthoz egymáshoz való viszonyának tárgyilagos megítélésénél nem lehet ezentúl figyelembe nem venni.

Fokos-Fuchs Dávidnak, a kiváló pedagógiai érzékkel megáldott tudósnek, nem adatott meg, hogy egyetemi katedréről nemzedékeket neveljen a tudománynak. Lakásán tanította a tőle tanulni vágyó fiatal kutatókat, és csak a legújabb időben kapcsolódott bele meghívott előadóként az egyetemi oktatásba. Fokos-Fuchs Dávidnak szakadatlan munkában eltelt életéről és a tudományhoz való viszonyáról ez ünnepélyes alkalommal csak megismételhetem azt, amit a „Volksdichtung der Komi (Syrjänen)” és a Syrjänisches Wörterbuch ismertetése alkalmával már leírtam (ALH. X.): Fokos-Fuchs Dávid hosszú gimnáziumi tanári és igazgatói működésének éveit felelősségteljes, fárasztó nehéz munkájának a legmagasabb követelményeket kielégítő elvégzése mellett művelte a tudományt. Olyan nagy tudományos feladatokat oldott meg és olyan sok nagyjelentőségű eredményt ért el, mintha a tudomány művelésén kívül nem is lett volna egyéb kötelezettsége. Ez a rendkívül szerény tudós személyes hatásával, mások munkája iránt tanúsított őszinte és jóindulatú érdeklődésével, mások munkájának és tudományos eredményeinek megbecsülésével, mély és széleskörű ismereteivel, magas műveltségével, példaadó módszerességével mesterévé vált mindazoknak, akik vele érintkeztek és érintkeznek, műveit olvassák és használják. Példáján késői nemzedékek is lelkesülhetnek, megtanulhatják tőle, hogyan lehet a tudomány szeretetétől áthatva, áldozatos munkát igénylő részletkérdések megoldásától sem idegenkedve, tehetséggel és szorgalommal, erős akarattal és kitartással, rendszeres munkával nehéz, sőt rendkívül nehéz viszonyok között is maradandót alkotni.

Szívből kívánjuk, hogy Fokos-Fuchs Dávid még sokáig szolgálhassa fiatalos energiával és lelkesedéssel a tudományt, és hogy sokáig buzdíthassa példaadásával alkotó munkára mindazokat a kutatókat, akik szeretik és tisztelik Fokos-Fuchs Dávidot és a tudományt.

N. SEBESTYÉN IRÉN

Fokos-Fuchs Dávid és N. Sebestyén Irén kitüntetése

A Magyar Népköztársaság Művelődésügyi minisztere 1964 augusztusában Fokos-Fuchs Dávidnak és N. Sebestyén Irénnek, a nyelvtudomány doktorainak az egyetemi tanári címet adományozta. Az erről szóló okiratot az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora az Egyetem tanévnyitói közgyűlésén 1964. szept. 14-én adta át a kitüntetetteknek.

Az egyetemi tanár cím adományozása Fokos-Fuchs Dávid és N. Sebestyén Irén számára számos évtizedes, eredményekben gazdag tudományos munka jól megérdemelt elismerését jelenti, mely a nyelvtudomány minden művelőjét őszinté örömmel tölti el. Reméljük, hogy a kitüntetettek élni fognak az egyetemi tanári címükkel együtt járó azon jogokkal, hogy a jövőben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szaktudományuk köréből előadásokat tarthatnak. Ez esetben a kitüntetés nemcsak érdemek elismerését jelenti, hanem a jövőbeni nyelvésznevezdek szakképzésének az érdekeit is szolgálja.

LAKÓ GYÖRGY

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem díszdoktorává avatta Aurélien Sauvageot professzort*

Aurélien Sauvageot 1897. április 13-án Konstantinápolyban született francia szülőktől. Gyermekkorában megtanulta az újjörög nyelvet és az oszmán törököt. Iskolai tanulmányait Párizsban folytatta. A lycée Henri IV elvégzése után az Ecole Normale Supérieure-re iratkozott be, s egyúttal előadásokat hallgatott a Faculté des Lettres-en. A germán nyelvekkel akart foglalkozni, már 17 éves korától tanulta a skandináv nyelveket. Antoine Meillet-nek, a nagy francia nyelvésznek biztatására azonban a finnugor nyelvek tanulmányozásába fogott. Uppsalában és Helsinkiben készült mestere által meghatározott feladataira. Közben germanisztikai tanulmányokat is folytatott. 1923 novemberében jött Magyarországra, hogy Szinnyi József és Gombocz Zoltán irányításával folytassa nyelvészeti tanulmányait. Megérkezését Budapestre és magyar tanulásának megkezdését budapesti tartózkodásának első óráiban maga írta le *Le Découverte de la Hongrie c. remek rajzában*. Az Eötvös Kollégiumnak, amelyet Ecole Normale Supérieure-nek nevezett, tanára, a budapesti egyetem Bölcsészettudományi Karának megbízott előadója volt. Nyolc éven át tanította a francia nyelvet, közben kitűnően megtanult magyarul és egyre inkább elmélyült az urál-altaji nyelvek problematikájának tanulmányozásában.

Folyóiratunk 1961. évfolyamában *Paule de Rotatier* „A finnugor nyelvek tanításának harminc éve Franciaországban” című cikkében számot ad Aurélien Sauvageot professzornak, a párizsi Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes finnugor tanszéke vezetőjének azon munkásságáról is, amelyet a magyar nyelv oktatásával kapcsolatosan fejtett és fejt ki. Aurélien Sauvageot professzort az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1964. április 16-án díszdoktorrá avatta. Az ünnepi közgyűlésen az ünnepelt életrajzát és tudományos munkáját Sinkovics István, a Bölcsészettudományi Kar dékánja ismertette. Tekintettel Aurélien Sauvageot tudományos és irodalmi munkásságának a magyar nyelv- és irodalomtudomány szempontjaitól jelentős értékre, alább közöljük Sinkovics István méltatását, majd Aurélien Sauvageot-nak az ünnepi aktuson elhangzott beszédét.

A szerkesztő

1929-ben a párizsi egyetem Bölcsészettudományi Karán megszerezte a *docteur ès lettres* fokozatot. Tézisei: *Recherches sur le vocabulaire des langues ouralo-altaïques* Magyarországon jelentek meg nyomtatásban. Ebben a munkában az uráli és az altaji nyelvek sokat vitatott rokonságának kérdésében foglalt állást a rokonság mellett. A munka Antoine Meillet-nek és Gombocz Zoltánnak irányításával készült. A párizsi doktori bizottság Gombocz Zoltántól kért szakvéleményt a tézisekről.

1931-ben Párizsban az *Ecole Nationale des Langues Orientales Vivantes*-on, amelynek előadásait Sauvageot már egyetemi hallgató korában látogatta, finnugor tanszéket állítottak fel a magyar, a finn és az észti nyelv oktatására. Erre a tanszékre Sauvageot professzort nevezték ki. 1931 novemberében tartotta első előadását és azóta ezen a tanszéken dolgozott és dolgozik ma is. Közben a német megszállás idején a francia bábkormány több mint egy évre elbocsátotta. A háború alatt egy ideig a francia tengerészetnél szolgált.

Sauvageot professzor 1923 óta, tehát több, mint negyven éve áll szoros kapcsolatban a magyar szellemi élettel. Ez alatt a több, mint egy emberöltőnyi idő alatt szétágazó, sokrétű munkát végzett mint tudós, mint tanítómester, mint a nyugati kultúra értékeinek közvetítője, mint Magyarország és a magyar kultúra megismertetője a nyugati világ előtt. E sokféle és szétágazó munka mégis egységes egész.

Sauvageot professzor elsősorban nyelvész. De az az alapelve, hogy a nyelv elválaszthatatlan a gondolattól, a társadalomtól, a történelemtől, a nyelvet beszélő nép életétől. Nem lehet tehát a magyar nyelvet tanítani, ha nem ismeri a magyar népet, életének főkérdéseit a múltban és a jelenben, e főkérdések tükröződését az irodalomban, intézményekben. Ezért szélesítette ki a nyelvész érdeklődési körét. Nyelvészeti munkássága többsíkú. Mint a finnugor nyelvek tanára elsősorban a finn és a magyar nyelvvel foglalkozott. A két rokon nyelv magas szintű tanulmányozása és oktatása foglalta le erőit elsősorban. Egyik írásában az anyához hasonlította magát, akinek két gyermeke van és mindkettőt egyformán szereti. Így volt Sauvageot professzor a finn és a magyar nyelvvel. Erről tanúskodik két munkája a *Les langues et leurs structures* sorozatban: az *Esquisse de la langue finnoise*, amely két kiadást ért meg, és az *Esquisse de la langue hongroise*, amely 1951-ben jelent meg. E munka jelentőségét nemcsak az biztosítja, hogy világnyelven ad tájékoztatást a tudományos világnak a magyar nyelvről, de komoly tanulság a magyar nyelvtudomány számára is. Nem a magyar tudomány eredményeit összegezi; bátran letér a magyar leíró nyelvtanok kitaposott útjáról. A külföldi nyelvtudós, aki a magyar nyelvet jól bírja, önálló szempontok szerint elemzi a nyelvi jelenségeket. Olyan vonásokat is felismer, amelyekre a magyar nyelvészek nem figyeltek, vagy nem figyeltek eléggé. Nem nyelvtant, vagy kézikönyvet akart adni, hanem azt írta le, hogy miben látja a magyar nyelv lényeges egyéni jegyeit.

1924-től kezdve tanulmányai jelentek meg a Magyar Nyelvben és a Magyar Nyelvőrben. E tanulmányokban megvillan egy-egy gondolatébresztő ötlet, munkahipotézis az uráli és az altaji nyelvcsoporthoz kapcsolatáról, az uráli és az altaji nyelvek ősi primitív vallási kifejezéseiről, hozzájárul e nyelvek hangtörvényeinek és kölcsönszavainak tisztázásához. 1935-ben mesteréről, Gombocz Zoltánról adott finom elemzésében méltó emléket állított a nagy magyar tudósak, aki meglátta a nyelvtudomány új távlatait. Legutóbb a predikatív viszony kérdéséhez szólt hozzá nyelv összehasonlító anyag alapján,

és megállapította, hogy milyen irányú kutatásoktól lehet várni a kérdés tisztázását.

A magyar nyelvtudomány eredményeit folyamatosan figyelemmel kísérte Párizsban is. Ismertetései a Bulletin de la Société de Linguistique de Paris-ban sokkal többek, mint udvarias tájékoztatás a külföldi nyelvészek számára; értékelést adnak, kritikai és módszertani szempontokat vetnek fel.

Külön fejezet Sauvageot professzor munkásságában két hatalmas szótára, amely egyszerűen mint a *Sauvageot* lett közismert fogalom. Célja, hogy „közvetlen összeköttetést” teremtsen a francia és a magyar nyelv között, jól beleillik Sauvageot professzor egész munkásságába. A ma beszélt francia nyelvhez akarta közelebb vinni a magyar olvasóközönséget. A feladatot pontosan és magas igénnyel jelölte meg. „Egy nyelvet megérteni nemcsak annyit jelent, hogy értjük a szavak alapjelentését és szabályos alkalmazását, hanem hogy értékelni tudjuk minden fordulat átvitt értelmét, hatóerejét s úgyszólván érzelmű, társadalmi és árnyalatbeli jelentőségét is. Az ilyen szótár nemcsak magyarázattal kísért szavak jegyzéke, hanem osztályozása is a jelentéseknek, hasonlatoknak, stílusoknak.” Ennek a magas követelménynek a megvalósítása nagy energiát és odaadást kívánt. A munkát Sauvageot professzor két kitűnő magyar munkatárssal, Balassa Józseffel és Benedek Marcellal vállalta. A francia részhez gazdag szótáriródlalom anyagát használhatták fel, a magyar nyelv szókészletének, szólásainak, kifejezéseinek összegyűjtése viszont egymagában évek kutató és gyűjtő munkáját kívánta. Aki a szótárakat forgatja, annak természetes, hogy logikus és következetesen megtartott rendben futnak a szavakat magukba foglaló oszlopok ezer és ezer oldalon át. Nem gondol arra, hogy milyen hallatlan munkáról beszélnek ezek a néma sorok. „Gyakran órákon keresztül mérlegeltük, hármásban újra meg újra egy-egy szó jelentését, még a legfinomabb árnyalatot is. És hányszor fordultunk felvilágosításért mindenfajta szakemberekhez, magyarokhoz és franciákhoz egyaránt.” Ebben az alig látszó, szinte tudós alázatot kívánó munkában — ahogyan Balassa József írta — „legjobb forrásunk” „egy élő szótár” volt: „Sauvageot francia nyelvi és irodalmi tudásának nagy gazdagsága”. A szótár új kiadásának megjelenésekor, a háború kellős közepén Illyés Gyula is „gyönyörködve” és „irigykedve” forgatta, és a magyar nyelv nagy szótárára gondolt, amelyhez a Sauvageot példát mutatott. Eszébe juttatta, hogy „egy jó szótár amennyire kiadói, annyira nemzeti ügy is”.

Újabban további színekkel gazdagodott Sauvageot professzor nyelvészeti oeuvre-je. Az utóbbi években megjelent munkáiban (Les procédés expressifs du français contemporain, Français écrit, français parlé) a mai francia nyelv utólérhetetlenül szellemes elemzését adja. Rámutat a nyelvromlás tüneteire, és igyekszik felébreszteni a nyelvtudósok lelkiismeretét. Nem nézhetik tovább a folyamatot, mint akikre nem tartozik közvetlenül. Csak az ő tanácsukkal lehet újjá alakítani az anyanyelv oktatását. Mindenkinek nemzeti kötelessége, hogy olyan tökéletes eszközzé legyen a francia nyelv, amely minden gondolatnak formát ad és kisugározza az egész világba. Munkáiban gyakran hivatkozott magyar példákra. A magyar nyelvújításban, amely több ezer új szóval gazdagította az élő nyelvet, a példa vonzóerejét emelte ki. E munkáin keresztül, amelyeknek Franciaországban nagy visszhangjuk volt, észrevétlenül is Magyarország megismertetését szolgálta a nyugati világ előtt.

Gazdag nyelvészeti munkásságával Sauvageot professzor hatást gyakorolt a magyar tudományra. Tanítómesteri hatása azonban még szélesebb

körü. Az Eötvös Kollégiumban és Karunkon a nemzedékek egész sorát tanította a francia nyelv és a francia művelődés ismeretére. Párizsban a finnugor katedrán a hallgatók százait vezette be a magyar nyelv ismeretébe. A francia közönség előtt előadások hosszú sorában mutatta be a magyar nyelvet, irodalmat, műveltségünk egy-egy jellegzetes vonását. De oktatói hatása még távolabbra is kiterjedt. A Nyugat hasábjain egymás után ismertette meg a nyugati irodalom egy-egy kiemelkedő alakját a magyar közönséggel: Marcel Cabyt, Roger Martin du Gard-t, a norvég Arne Garborgot és Hans Kincket. Itt méltatta Alain, Emile-Auguste Chartier racionális filozófiáját. Alaint, aki Sauvageot professzor tanára volt és akinek tanítása eszmei fegyver volt a fasizmus elleni küzdelemben, mint a hű írástudót jellemezte, akinek bátor kiállása után nem lehet általánosítani Julien Benda ítéletét az írástudók árulásáról. Egykori mesterét annyira tisztelte, hogy még szótárában is Alain-szövegen mutatta be a francia szöveg fonetikus átírását. Az Eötvös Kollégiumban éjszakákba nyúló vitákon vezette be hallgatóit Alain tanításaiba.

A magyar irodalmat is kitűnően ismeri. A Thibault-család ismertetésekor a Halálfiat juttatja a magyar közönség emlékezetébe. Az összehasonlítóskor — Sauvageot professzor ítélete szerint — a mérleg Babits javára billen regényének költőisége, epikai menetének egyetemes horizontja miatt. A magyar irodalomnak több alkotását fordította franciára: A kőszívű ember fiait, Veres Péter Próbátételét, Babits Timár Virgil fiát. Tanulmányt írt az Ady-fordítások, előszót Illyés Gyula Pusták népe és 1961-ben a 25 magyar író novelláiból Nouvelles hongroises címen összeállított antológia elé.

A harmincas évek egész Magyarországot a francia olvasóközönség elé állította a Découverte de la Hongrie c. munkájában. A Magyarországról szóló munkák felszínese, másodkézből veszik értesüléseiket, egyszeri futó benyomásokat rögzítenek — írta Sauvageot professzor. Ő azonban évekig élt itt, megtanult magyarul, közvetlenebbül és mélyebben látja Magyarország helyzetét. Megállapításait maga ellenőrzi önmagával szemben is kötelező magas igényességgel. Vizsgáló szeme világosan meglátta a társadalmi osztályok helyzetét, a kozmopolita arisztokráciát, a tőkés osztály külföldi kapcsolatait, a tőke behatolását a mezőgazdaságba és ennek hatását a parasztságra, a dzsentri és a középosztály hanyatlását, a vegetáló kispolgárságot. Realisztikus rajzot adott a proletariátusról, amely súlyos feltételek között él, de mégsem lumpenproletariátus: „Sorsának bátran néz elébe. Szereti a munkáját és gonddal végzi. Józan és tiszta. Nyugodtan és méltósággal áll a balsorsban, mintha homályosan élne benne a tudat, hogy készülnie kell nagy missziójára, amely a jövőben vár reá.” Látja a kisparasztság súlyos terheit, a falusi nincstelenek nyomorát. Érzi, hogy Dózsa György emléke élő láng a parasztság lelkében. Aki ilyen tisztán elemezte a magyar viszonyokat, annak észre kellett vennie, hogy a magyar társadalom súlyos válságban van, amit Sauvageot professzor szépítés nélkül le is írt. Ez a tisztánlátás tükröződik megállapításaiban. Egyúttal a téma szeretete és az őszinteség árad Magyarországról szóló lebilincselő írásának minden sorából.

A válságból a kivezető utat az a forradalmi átalakulás hozta meg, amely a Vörös Hadsereg győzelme után indulhatott meg a magyar földön. Amit Sauvageot professzor megérezett, valóságossá vált. A történelmi igazságszolgáltatás eltüntette az idejüket múlt uralkodó osztályokat. A munkásosztálynak pedig megnyitotta az utat „nagy misszió”-jának betöltéséhez. Sauvageot professzor nem tagadta meg azt, amit érzett, amikor 1931-ben elhagyta

Magyarországot, és amit le is írt: Magyarország több számára, mint baráti ország; úgy érezte, hogy szinte hazáját hagyta itt. Magyarország mellett állott a francia rádió magyar nyelvű adásaiban, amelyeket 1949-ig irányított, a béke-delegáció munkájához is értékes segítséget adott. Tudományos kapcsolatai változatlanul megmaradtak és ma is teljesíti küldetését a magyar nyelv tanításával, a magyar irodalom és a magyar kultúra ismertetésével.

Hazánkért és művelődésünkért végzett több mint négy évtizedes munkájával Sauvageot professzor méltán kiérdemelte népünk tiszteletét, szeretetét és háláját. Már régen méltó arra, hogy egyetemünk, amelyen dolgozott és amelyen ma is tanítványainak egész sora neveli az ifjúságot, a legmagasabb kitüntetésben részesítse: díszdoktorainak sorába iktassa.

SINKOVICS ISTVÁN

Rektor úr, Professzor urak!

A nagy kitüntetés, amelyben az Eötvös Loránd egyetem ma részesít, egyben évfordulóra is esik: éppen ma van negyven esztendeje annak, hogy első előadásomat tartottam ezen az egyetemen. Azt hiszem, nem tévedek, ha az események ilyen történeti egybevágását a sors jelének tekintem. Úgy tűnik, hogy ez a megtiszteltetés, amelyben részesülök, valóban elismerése annak, amire pályám folyamán törekedtem. Mindig azon voltam a magam szerény módján, hogy nemzeteink jobban megismerjék egymást és ezáltal közelebb kerüljenek egymáshoz.

Pályám kezdetén, ezen a helyen, a magam nyelvéről, a francia kultúráról beszéltem magyar hallgatóimnak. Párizsba visszatérve más feladat várt: ott a magyar nyelvről, az Önök kultúrájáról kellett előadásokat tartanom.

Hogy ez utóbbi feladatnak képes voltam eleget tenni, ez annak volt köszönhető, hogy az Önök egyeteme, amely negyven esztendeje oly szívesen fogadott, nemcsak a francia nyelv tanítására adott alkalmat, hanem egyben tágra nyitotta előttem a magyar tudomány kapuit is. Önök tudják, milyen lelkesen merítettem én e tudomány forrásaiból. Hadd fejezzem ki tehát elismerésemet e mai ünnepélyes alkalommal mindazért, amit itt tanultam. Életem végéig nagy szerencsémnek fogom tekinteni azt, hogy olyan emberek tanításából okulhattam, mint Gombocz Zoltán, Szinnyi József, Munkácsi Bernát, Melich János és annyian mások, nem is szólva azokról, akiknek ma is folyó munkássága eligazít. Hadd szóljak régi barátomról, Pais Dezsőről, hadd említsem Bárczi Géza, Kálmán Béla, Lakó György, Fokos Dávid, Beke Ödön professzorok nevét és persze Németh Gyulát, N. Sebestyén Irént, Ligeti Lajost. És annyi-annyi más tudósról is szólhatnék, akiket, sajnos, nem tudok most mind felsorolni, de akikre annyit gondoltam az elmúlt évek során. Mert el sem tudom számlálni, hány gondolatom köszönhető az ő ráhatásuknak.

És hogy nyugodtan szembenézzek a nagy feladattal, amelynek ellátására vállalkoztam, sohasem teltem be e sok segítséggel. Hadd tegyem hozzá azt is, hogy úgy álltam neki, mintha becsületbeli tartozást akarnék kiegyenlíteni. Mert hiszen voltaképp erről van szó. Hogyan is feledhetném el azt, hogy tragikus körülmények között, a háború borzalmas éveiben, amikor elfogta az

embert a csüggedés, magyarok nyújtottak támaszt és védelmet részemre. Ami ehhez az egyetemhez és ezáltal egész népükhöz fűz, az nem csupán a tudomány köteleke. E percekben újra érzem azt, hogy nem elvont jelentőségű csupán az a mű, amelynek munkásságomat szenteltem, hanem nagyon is reális. E realitás pedig az emberiség igaz megnyilatkozásaiban mutatkozik meg, és ez a kutató tudós munkájának igazi jutalma. Önök sohasem fukarkodtak e jutalommal, én pedig el nem mondhatom, mily erőt jelentett ez számomra.

De a nékem juttatott nagy jutalom mást is jelent: azt, hogy mindaz a kultúra, amit a magyar munka megteremtett, amit a magyar nép, a magyar szellemi élet kiválóságai, a magyar nemzet valamennyi fiának fegyelmezettsége árán létrehozta, mindez olyan hazává tette Magyarországot, ahol minden jóra való ember jól érezheti magát és kifejelezheti tehetségét.

Most, hogy annyi esztendő fizikai, bár korántsem érzelmi távolléte után ismét Önök között vagyok, újra áthat a magyar kultúra egész vonzóereje és újra elfog az elégedettség jóleső érzése is: íme, nem volt haszontalan, hogy, amint számomra adatott, egész pályámat e kultúrának szentelhettem.

A nagy megtiszteltetés e perceiben, amikor úgy vélem, érzelmeink azonosak, szívesen gondolnék arra, hogy egész életem elegendő biztonság az Önök számára: francia létére egyben magyarnak is érezheti magát az ember, mégpedig ugyanolyan szellemi magaslaton. Az Önök nagy költője, Ady Endre, úgy vélte, világ csodája ez, ha

Valaki az Értől indul el,
S befut a szent, nagy Óceánba.

Szerettem volna elmondani Önöknek azt, hogy fordítva is megjárható az út, és nem kevésbé dicsőséges dolog az, ha valaki a Szajna partjáról indul el, hogy eljusson a Duna, Tisza partjára. Így zárul a kör — magyarok és franciák így nyújthatnak kezét egymásnak, a jövő előtt immár egyenlően.

AURÉLIEN SAUVAGEOT

Finnugor nyelvészeti tanszék a turkui egyetemen

1962-ben a turkui finn egyetemen finnugor nyelvészeti tanszék létesült. Tanszékvezető professzorává 1964 márciusában dr. Matti Liimolát nevezték ki.

„A finn nyelv és rokonai” című szaktárgy a turkui egyetem alapítása, azaz 1922 óta szerepel az egyetem tanrendjében. Az ún. „laudatur” érdemjegy elnyerésének — miként Helsinkiben, úgy Turkuban is — kezdettől fogva feltétele volt a magyar nyelvnek vagy a finn nyelv valamelyik másik távoli rokon nyelvének az ismerete (a követelményekről bővebben l. LAKÓ: Nyr. LXXXVI, 155—60). A magyar nyelvről a finn nyelvtudomány legtöbb turkui professzora tartott előadásokat, mégpedig sorrendben: Heikki Ojansuu, Martti Rapola, Niilo Ikola, Paavo Ravila és Osmo Ikola. A magyar nyelv történetét az utóbbi években Paavo Siro, az egyetem segédprofesszora ismertette meg a hallgatókkal. Az egyetem magyar lektoraként működő honfitársunk, Molnár Rudolf, minden évben tartott lektori előadásokat a magyar nyelvről mind

kezdők, mind pedig haladók számára, sőt egyes esztendőkből a magyar irodalomról is hirdetett előadásokat.*

Az önálló finnugor nyelvtudományi tanszék létesülése nyilvánvalóan a finnugor nyelvtudományi munka kiszélesedését fogja eredményezni Turku-ban s a finnugor nyelvtudomány újabb fellendülésére fog vezetni Finnországból. Az új professzornak, Matti Liimolának a nevét — Artturi Kannisto nagy értékű vogul hagyatékának a kiadójaként és egész sereg önálló értekezés szerzőjeként — jól ismerik mindenütt a világon, ahol a finnugor népek folklórja és a finnugor nyelvek a tudósok érdeklődési körébe tartoznak. „Zur historischen Formenlehre des Wogulischen” című doktori értekezése, amelyet tavaly védett meg, a magyar történeti alaktan szempontjából is sok fontos megállapítást tartalmaz.

Matti Liimola professzor jól tud magyarul, és kitűnően ismeri a magyar nyelvtudományi irodalmat. Kinevezése garancia arra, hogy a turkui egyetem hallgatói a magyar nyelvvel és történetével a jövőben is behatóan meg fognak ismerkedni, s hogy az egyetemről majdan kikerülő finn és finnugor nyelvészek már hallgató korukban szellemi kontaktusba kerülnek a magyar nyelvtudománnyal. Az új professzor működéséhez sok sikert kívánunk.

LAKÓ GYÖRGY

Urálsztika és altajisztika az Egyesült Államokban

Immár több mint harminc kötetet számol a Bloomingtoni Egyetem „Indiana University Publications — Uralic and Altaic Series” című sorozata, melynek szerkesztője (Editor) a Magyarországról elszármazott Thomas A. Sebeok. A szerkesztőbizottság tagjainak névsorában számos ismert névre bukkanunk. Van közöttük finnugor nyelvész (Alo Raun, Lotz János), turkológus, illetve altaista (Nicholas Poppe, Andreas Tietze, Omeljan Pritsak, John R. Krueger), szlavista (Felix J. Oinas). Mivel a szerkesztők és a sorozat köteteinek munkatársai az Egyesült Államok különböző egyetemeiről kerülnek ki (a new yorki, a los angelesi, a washingtoni, a bloomingtoni egyetemről), azt mondhatjuk, hogy ez a harmincöt kötet valamelyes fogalmat adhat arról, milyen fokon áll az Egyesült Államokban a kutató és az oktató munka az urálsztika és altajisztika terén. És ne feledjük, hogy az Indiana Egyetem ezenkívül még „Studies in Cherenis” címen egy másik sorozatot is közread, amelyből 1961-ig kilenc kötet hagyta el a nyomdát (vö. ERDŐDI JÓZSEF: NyK. LX, 243 kk. és 471—73). Igaz ugyan, hogy az urál-altaji sorozatban akad európai nyelvész munkája is angol fordításban (így Lauri Hakulinen műve a finn nyelv szerkezetéről és fejlődéséről, Hajdú Péter tanulmánya a szamojéd népekről és nyelvekről — az amerikai kiadásban bővítve, vö. Samuli Aikio: Virittäjä 1963: 399—401), a kötetek java mégis Amerikában tevékenykedő nyelvészeknek köszönhető.

Mi a továbbiakban, mivel az érdeklődési körünkbe a finnugrisztika tartozik, három finnugor nyelvészeti munkát mutatunk be, megemlíttünk azonban tájékoztatásul néhány más művet is: N. POPPE „Buriat Grammar”, S. E. MARTIN „Dagur Mongolian”, R. B. LEES „The Phonology of Modern Standard Turkish”, J. R. KRUEGER „Chuvash Manuel”, J. E. BOSSON „Buriat Reader”, N. POPPE „Uzbek Newspaper Reader”, N. POPPE (szerk.) „American Studies in Altaic Linguistics”, D. L. OLMSTED „Korean Folklore Reader”, A. F. SJOBERG „Uzbek Structural Grammar”, LLOYD B. SWIFT „Turkish Reference Grammar”, L. KRADER „Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads”, J. R. KRUEGER „Yakut Manuel”.

* Azon magyar nyelvi és nyelvtörténeti előadásokról, amelyeket a turkui egyetemen a finn nyelv régibb professzorai tartottak, korábban nem volt tudomásom, úgy-hogy ezeket „A magyar nyelv és nyelvtörténet oktatása a finn egyetemeken” című cikkemben (Nyr. LXXXVI. k.) — sajnálatos módon — figyelmen kívül hagytam. Rájuk — 1962 októberében írt levelében — Osmo Ikola professzor hívta fel figyelmemet. Szívességetért köszönetet mondok.

Az ismertetendőkön kívül még a következő, finnugor nyelvészeti könyvekre hívjuk fel a figyelmet: VALDIS J. ZEPS „Latvian and Finnic Linguistic Convergences”, JOHN LOTZ „Hungarian Reader (Folklore and Literature)”, ROBERT T. HARMS „Estonian Grammar”.

Ez a sorozat folyton folyvást bővül és gazdagszik új kötetekkel. A tematika mutatja: a szerkesztők főként arra törekszenek, hogy minden egyes uráli nyelv tanulmányozására gyakorlati művet – nyelvtant és olvasókönyvet – adjanak, másik céljukat, az önálló tanulmányok és a tanulmánykötetek kiadását sem tévesztik el szem elől.

1. American Studies in Uralic Linguistics

Volume I of the Uralic and Altaic Series. Indiana University Publications. Bloomington 1960. VI + 356.

Tizenkét amerikai nyelvész tanulmányát ismerjük meg ebből a gyűjteményes kötetből. Akadnak köztük régi ismerőseink: hazánk fiai, mint Lotz János és Sebők (Sebeok) Tamás, az Észtországból elszármazott Felix J. Oinas és Alo Raun, a Szovjetunióból elkerült turkológus, Nicholas Poppe. Hozzájuk sorakozik az ifjabb nemzedék csoportja; képviselőink életútját nem ismerjük.

A kötet derekát a mari nyelv körébe vágó értekezések teszik. A keleti mari nyelvjárás fonológiáját adja ELAINE K. RISTINEN (An East Cheremis Phonology. 249–287). Ebben a tanulmányban egy Apšat-Jalból (Birszktól északra) származó mari férfi magnetofonszalagra felvett beszédét elemzi, megállapítja a fonémákat, foglalja össze a hangsúlyval és az intonációval, a hangok csoportosulásával. Táblázatban mutatja a fonémák gyakorisági értékét és csoportosulási módjukat, azok sűrűségét. — FRANCIS INGEMANN „Morphophonemic Alternations in Eastern Cheremis” című tanulmánya (13–20) szervesen egészíti ki az előző értekezést. A szerző a morfémahatárokon, illetve a morfémakapcsolásakor tapasztalt hangváltakozásokat állítja össze. A magánhangzóilleszkedés, a magánhangzóval történő rag- és képzőkapcsolás, illetve a kötőhangzó hiánya, a zöngés-zöngétlen váltakozás, a mássalhangzó-torlódás tárgyalása került ebbe a tanulmányba. — VALDIS J. ZEPS munkája „Phoneme Subsystems and Correspondances in Cheremis Dialects” (347–356). ZEPS a teljes és a redukált magánhangzók megfeleléseit, a mássalhangzók közül a *tš ~ ts* (*tš, tš*), a *s ~ š ~ š* hangok nyelvjárasterületi eloszlását ismerteti. Azon helyes megállapításra jut, hogy a hangtani izoglosszák nem tesznek lehetővé merev nyugati és keleti nyelvjárasterület felosztást, sőt hármas felosztást sem (középső v. erdei nyelvjárasterület beiktatásával). Mindenütt elterjedési átfedések láthatók, amelyeket INGEMANN ábrával mutat be (pl. 353.). Úgy látszik, a strukturális dialektológia is az egyes nyelvjárások külön-külön való jellemzését kívánja. A hangállományban tapasztalt átfedések oka — bizonyos mértékben — a mari lakosságnak évszázadokon át tartó áttelepítése lehet.

Az alaktan területére visz bennünket EEVA KANGASMAA-MINN dolgozata: „The So-Called Past Tenses in Cheremis” (93–120), amely rövidebb alakban finnül is megjelent (I. Sananjalka I [1959]: 123–134). A szerző tisztázza a két perfectum (az ún. *š* és *j*, illetve az *n* múlt idő) szemantikai rendeltetését. Példatár és statisztika alapján megállapítja, hogy az I. múlt idő a személyes élmény elbeszélésére szolgál, a II. múlt idő pedig a csak hírből ismert cselekményt fejezi ki. Ez a megállapítása egyezik B. A. SZEREB-RENNYIKOV véleményével, I. Академия Наук СССР. Институт Языкознания. Доклады и сообщения 2(1952): 91–96. — K.-MINN a múlt idő *n* jelében a genitivusz ragjának megfelelőjét látja. Felfogása szerintünk helytelen. Az *n* egykori lokativuszrag (vö. ERDŐDI JÓZSEF: CIFU. 68 kk.) Igen érdekesek a szerző megállapításai a fosztóképzős ige használatáról: az *-n* képzős pozitív alakok megfelelőjét látja a *-te* fosztóképzősökben. Helyesen állítja egymás mellé a finn *olen tulematta* 'nem jöttem' (tkp. 'vagyok jövetlen') és a mari K. *toldelam* (< **tolde* + *ulam* 'jövetlen vagyok') alakokat.

A mari nyelv történetébe nyúlik vissza THOMAS A. SEBEOK szótárközlése „Eighteenth Century Cheremis. The Evidence from Pallas” (289–346). SEBEOK a Pallas-féle „Összehasonlító szótár”-nak F. V. DE MIRJEVO által bővített kiadásából emeli ki a mari szóanyagot. A szóanyagból a szerző kihüvelykezte a ragokat és képzőket, és beépítette őket a szójegyzékbe. Minden egyes alaktani elemnél gondosan utal arra, melyik szónál, illetve mely szavaknál lehethet fel. Így összesen 409 szó és alaktani elem kerül bemutatásra (296–329. l.). Ezt megelőzőleg a szerző bemutatja az előfutárokat (Witsen, Strahlenberg etc.), és röviden ismerteti P. S. Pallas életét, tevékenységét, az általa közölt alap-

szójegyzéket. A szavak összeszedése Katalin cárnő parancsára történt; az anyag egy-egy nyelv különböző dialektusaiból ötvöződött össze (289–294). SEBEOK megállapítja, hogy a heterogén mari anyagban nyelvtani szempontból főként az erdei-keleti nyelvjárásterület alakjai jelennek meg (294). A szótári anyagban a szerző első helyen az ábécé-rendbe szedett mari szavakat őrzi meg, angol fordítást ad, utal Pallas szótárának megfelelőjére; ha szükséges, SZILASI szótárából vesz magyarázatot; néha etimológiát is közöl (csuvas, tatár, orosz eredetű szavak esetén). Jelzi, mely mari szavak fordulnak elő csakis ebben a szójegyzékben. A szótári rész után még szuffixumjegyzék és a hangok megfelelésének kimutatása következik (330–332). A hangsúlytípusokat is bemutatja a szerző (332). Nagyon megkönnyíti a szótár használatát az angol (latin) (333–338) és az orosz szómutató (338–341).

Néhány tanulmány a finnugri nyelvek körébe vág. ROBERT AUSTERLITZ két újabb finn becéző képzővel foglalkozik (-u, -is, például: *lapsu* 'gyerkőc', *rints* 'melltű') (1–5). — ROBERT T. HARMS a finn nyelvi hangszínezés kérdését vizsgálja (7–12). — ILSE LEHISTE alapos kutatásokat folytatott a szótagok időtartamának a megállapítására az észti nyelvben; módszerét és eredményeit közli (21–82). — Rendkívül érdekes FELIX J. OINAS összehasonlító tanulmánya (121–138) „Concord in Balto-Finnic and preposition repetition in Russian”. OINAS véleménye szerint a vót, karjalai, vepsze és a lüd nyelv esetében arra gondolhatunk, hogy a melléknévet orosz befolyásra egyeztetették a komitativuszban, prolativuszban, approximativuszban, ill. elativuszban álló főnévvel (például karjalai *tänäpäinänä Vitja kizuav kolmannenketoista tovarissanke* 'ma Vitja a tizenharmadik pajtásával játszott'). Ugyanígy az orosz népi nyelv hatását látja abban, hogy ugyanezen finnugri nyelvekben a ragot többtagú főnévi határozókon megismétlik, például vepsze *vel elab ropal . . . poigazenno miškanno* 'bátyám Ropában él . . . Miska fiával (tkp. fiával Miskával) (vö. orosz N. y Гаврилы у дяка). — LOTZ JÁNOS a magyar parancsoló módról ír (83–92): ezt a módot a beszélt és az írott nyelvben vizsgálja morfofonemikus változások szempontjából.

A fenti tanulmányok egy-egy finnugor nyelv valamely kérdését vizsgálták. ALO RAUN viszont egy problémát valamennyi uráli nyelvben áttekint: „The Equivalents of English 'Than' in Finno-Ugric” (149–247). A szerző régebbi kutatásait szélesíti ki: 1927-ben arról írt, miként fejezi ki a finn és a mordvin nyelv az összehasonlítást; 1930–31-ben a permi nyelvek kerültek sorra ebből a szempontból, majd 1942-ben Tartuban megvédte doktori disszertációját „Zur Komparation in den finnisch-ugrischen Sprachen”. Ennek bővítésére, számos példával való kiegészítésére később kerített sort. A most publikált rész az egykori doktori disszertáció teljesen átdolgozott első fejezete. ALO RAUN az összehasonlítás problémáját mondatban vizsgálja. Az összehasonlításnak nyolc módját mutatja be: *Éz a bot rövid, amaz hosszú. Éz a bot hosszú, nem amaz. Melyik bot hosszú, ez vagy amaz? Éz a bot ahhoz képest hosszú. Éz a bot attól hosszú. Éz a bot annál hosszú. Éz a bot hosszabb annál. Éz a bot hosszabb, mint amaz.* — Így kerít sort az ablativus comparationisra, a partitivus comparationisra, a *hosszabb annál* stb. szerkezetekre, a névutós kifejezési módra. Amikor egy-egy típust tanulmányoz, az egyes finnugor nyelveket külön-külön vizsgálja, s közben számol idegen hatással is. Néhány etimológiát is ad ALO RAUN a tanulmány jegyzeteiben.

NICHOLAS POPPE a magyar nyelv török jövevényszavainak kérdését eleventi fel (139–147): néhány magyar szó (*borjú, kölyök, ír* stb.), csuvasból való eredeztetése helyett más: altaji származtatást ajánl. POPPE cikkével azon melegeben foglalkozott LIGETI LAJOS (MNy. LIX, 381 kk.). Utalt arra, hogy már Poppe cikkét megelőzőleg történtek kísérletek a magyar nyelv ún. bolgár-török jövevényszavainak helyes kategorizálására, azaz némely szó más nyelvből való származtatására.

2. Thomas A. Sebeok and Francis J. Ingemann: An Eastern Chermis Manual

Indiana University Publications. Volume 5 of the Uralic and Altaic Series. Indiana University. Bloomington — Mouton & Co., The Hague 1961, 109 l.

A két szerző összeállította mari nyelvkönyv egy közlőtől kapott szövegek és grammatikai adatok alapján mutatja be a keleti-mari nyelvterület nyelvhasználatát. A közlő (neve angolos írással IWAN JEWSKIJ) a II. világháború idején hagyta el szülőföldjét; úgynevezett D. P., azaz Displaced Person. A szövegek rögzítésére az 1952–54. évekre terjedő időszakban került sor. A nyelvtankönyvet a szerzők az egyetemi oktatás céljára szánták, publikálása beleilleszkedik a Bloomingtoni Egyetem mari nyelvészeti, néprajzi és művelődéstörténeti kutatásainak tervezetébe.

A most bemutatandó kötet részei a bevezetésen és a bibliográfián kívül: Phonology (5—9), Morphophonemic Alternations (10—13), Grammar (14—53), Texts (54—89), Glossary (90—109).

A hazai finnugor nyelvészeket e tankönyv két szempontból érdekelheti: 1. Milyen módon valósítják meg a szerzők a mari nyelv strukturális leírását, milyen előnyt jelent ez a leírásmód a hagyományossal szemben? 2. Hogyan viszonyul ez a nyelvkönyv az eddig használt, YRJÖ WICHMANN összeállította Tscheremissische Chrestomathie oktatási értékéhez?

A szerzők 27 fonémát különböztetnek meg a keleti-mari nyelvben. Átírásukban azonban mellőzik e fonémák helyzetdiktálta változatainak jelölését. Így a (b) jelet alkalmazzák akár bilabiális zöngés zárhangot jelöl (kombo), akár bilabiális réshangot (bara, tkp. *βara*), akár labiodentális réshangot (*jenblak*, tkp. *jenplak*). Mint látjuk, a hangkörnyezet determinálta variánsoknak egy jellel való rögzítése kevésbé tarka betűsört állít az olvasó elé, esetleg megkönnyíti a nyelvtani tagolást, ám az olvasónak meg kell szoknia, agyába kell vésnie vagy külön, a szöveg mellé rakható táblázatban rögzítetnie a maga számára a variálási lehetőségeket, hogy valamelyest helyesen olvassa az adott szöveget. A fonematikus jelölésmód tehát megkönnyíti a lejegyzést, egyszerűsíti a nyomdai munkát, a helyes kiejtéssel való olvasáshoz szükséges azonban a fonémák valamennyi változatának az ismerete. A szerzők a magánhangzók hosszúságát nem jelzik.

A 9. lapon közlik a hangsúlyozási szabályokat, amelyek nem mindenben egyeznek az általunk eddig ismert szabályokkal. Így a 4. pont szerint a hangúly még akkor is a végső szótag redukált *ə* hangjára eshetik, ha előtte teljes magánhangzó van, például: *kítšám*, avagy *kítšám* 'kezet'; *šlapažəm* avagy *šlapažəm* 'kalapját'.

A Morphophonemic Alternations című fejezet az allomorfi váltokozásokat tárgyalja. Az ilyen alternansok a morfémák egybekapcsolódásánál keletkeznek. Ebbe a fejezetbe kerül a magánhangzóilleszkedés leírása, a szövégi *e*, *ö*, *o* redukciója rag előtt (*köryö* 'belső rész': *köryäškö* 'belé'), a magánhangzó és a \emptyset fok váltakozása (például: *mušk-äl-taš* 'mosni', de *pur-l-aš* 'harapni'), a mássalhangzó váltakozások (zöngétlen-zöngés: *surt-šo* 'háza', de *βoz-žo* 'szekere').

A Grammar fejezet előbb a két mari igeragozási csoportot és az igeöveket (14—15), majd az igeképzést (15—18) mutatja be. Az igeképzésnél a szerzők javarészt megjelölik a képzők (iteratív, mozzanatos stb.) funkcióját, de olykor elmulasztják ezt, így például a *-g- ~ -rg-* képző esetében, amely állapotváltozást jelöl (16). A 17. lapon azt írják a szerzők, hogy az *-l-* képzővel fő névből képezünk ige t, a valóságban név szót kellett volna írni, hiszen melléknévből is alkothatunk igével a képzővel igét: *jamde* 'kész': *jamdälem* 'készíték'. Persze, itt a terminushasználat okozhatta a félreértést, ugyanis a *substantive* szón fő- és melléknévet, névmást, számnevet is értenek. De ha ily értelemben veszik a *substantive* szót, akkor viszont túlságosan tág jelentésben használják, mivel *-l-* szuffikszzummal nem képezünk névmásból, számnévből igét.

Majd az igék ragozását írják le a szerzők; az ige nevek képzése is idetartozik (18—31). Az idő- és módhasználatra — nagyon helyesen — mindenkor adnak mondatpéldákat.

Csak néhány apró megjegyzést kívánunk tenni. Nem írhatjuk (31), hogy a névszóképző *-aš* (*i* 'év': *iaš* 'éves') azonos a főnévi igenév *-aš* képzőjével (*tol-aš* 'menni'). — Szerintem a rokonságneveknél előforduló *-i* (így *a tša* 'atya': *a tšai*) nem képző (32), hanem idegen eredetű vocativusrag. — A *joškar*: *joškarə* 'vörös', *užar*: *užarə* 'zöld' melléknévpárokknál és társaiknál (32) megmondanám a szintaktikai különbséget (jelző, illetve névszói-állítmány). Ugyanezt tennem a *-t* képzős számneveknél (32): az *ik* jelzői, az *ikte* főnévi használatú stb. — A szerzők ezt írják: „A unmarked noun is indefinite as to number” (41). Ezt a helyes gondolatot bővebben is ki kellett volna fejteni. Valóban a mari nyelvben a jel- és ragnélküli névszó — az abszolút alak — használata szélesebb mezőjű, mint az indoeurópai nyelvekben. Nem ártott volna megmagyarázni, hogy a logikai nem jelölése lehet többes értelmű (pl. JT. *əjo-l*... *kə-šož laβra-šte* 'a láb a nyoma a sárban maradt', itt tkp. a lábainak nyomairól esik szó, tehát logikailag többes számú alakot várnánk; vagy más példa: *maskə-nəm*... *parhäžəm* 'a medve... ujját', tkp. 'ujjait'; még világosabb ez a példa: JT. *pí*: *optə-βe* 'a kutya ugatnak', e. h. 'a kutyák ugatnak'). A példákban mindenütt a „logikai nem” szerepel — grammatikailag egy abszolút alak — az egyedi helyzet, amelynek nyelvtanilag többes számba kellene kerülnie, lévén a medve mancsainak több nyoma, a mancsain pedig több ujj.

Közölni kellett volna, hogy a mari nyelvben a páros testrészek jelölése egyes számú alakokkal történik, hogy a számnevek után is — az indoeurópai nyelvek szintakszisától eltérőleg — egyes szám következik stb. Éppen ezért szerencsétlen az ilyen

példa: *kok joltašflak*, szó szerint 'két pajtások', mivel éppen az ilyen „értelmi egyeztetés” kivételes eset.

Egy fordítási hiba akad a 40. lapon: *šam p̄aras* jelentése 'hét macska' (nem pedig 'fekete macska', mivel *šam* '7', *šem* 'fekete'). Az *una-la* ('vendégként') alakban a szerzők a *-la* képzőt esetragagnak minősítik (37). Helytelen azonban ezen *-la* mellé a főnév ragozásának a bemutatásakor az *igenév -la* suffixumát is odasorolni: *kajššž-la* 'mentében'. Ennek a tárgyalása az igenevek fejezetébe tartozik (l. ERDŐDI: CIFU. 69). A névszóragozás paradigmájában nem jelenteném ki határozottan, hogy élőlényeket jelentő főnevek nem találhatók elativusi, lativusi, inessivusi és illativusi alakban (43), hiszen a 74. lapon előfordul az *una* 'vendég' szónak a lativusi alakja: *unaš* (vö. még NyK. LX, 253). — Alkalmazkodnék a mari irodalmi nyelv helyesírásához, és a *den* névutót nem írnám egybe a névszóval: *joltašmeden* 'pajtásommal' (49) helyett: *joltašem den* irandó. Hiányzik a számneveknél (47) a *kuđāt*, *šemat* alak, pedig a 32. lapon előfordul. — A személyes névmások sorában (43) meg kellett volna említeni a *tōđāflak* és a *nēnāflak* 'ők, azok' alakokat, amelyek előfordulnak a szövegben (81, ill. 84). — A ragok és képzők sorából (52–53) hiányzik az *-ń*, pedig a szövegben van rá példa: *tupāń* 'háton', *melań* 'mellen' (69).

A szövegrész egyszerű mondatokkal indul, amelyek egy vizuális módon francia nyelvet oktató könyvből vett képeket illusztrálnak. Majd 70 „omen”, azaz babonás előjel következik. Ezt öt rejtvény, 15 mese, 7 vallásos tárgyú szemelvény, 3 játékleírás, 23 különböző tárgyú prózai szöveg (a cigányasszony, fürdő, temető, disznóörzés leírása, munkák a különböző évszakokban, ház, fürdőház, házépítés ismertetése stb.) követi.

Végül a szótárra kerítenek sort a szerzők. Ebben a tőszót és származékait rendszerint egy fészekben csoportosították.

Sajtóhiba kevés van a könyvben: *püyalmo* (9) o: *püyalmo*; *türedma* (25) o: *türedmaš*; *lum* (42) o: *lüm* 'név'; *ulmas* (64) o: *ulmaš*; *suan* (70) o: *sian*; *uksām* (70) o: *uksām*, *pasam* (74) o: *pašam*; *pakšašte* (82) o: *pakčašte*; *mesakše* (83) o: *mešakše*; *puzašām* (84) o: *puzašām*; *püsemat olmāktālāt* (86) o: *püsemat*, *olmāktālāt*.

A szótárból hiányzik a *šikšan moča* 'füstös v. fekete fürdőház' (előfordul a 88. lapon). Néhány szó nincsen pontosan a helyén; például az *otāl* szónak az *oto* elébe kell kerülnie (102/b), a *šüōđr* szónak a *šüōđ* elé (106). — A szótárban a homonimákat meg kellett volna számozni (például *ī* 'év', *ī* 'jég' 94. lap).

*

A fentiek után válaszolhatunk az ismertetésünk elején feltett két kérdésre. A fonematikus hangjelölés egyszerűsíti, megkönnyíti a leírást, nehezíti az olvasást. Az alakítani elemzésben helyes és az oktatást egyszerűsíti a szavak részekre való bontása (*om-āl* 'én nem . . .', *ot-āl* 'te nem', *oy-āl* 'ő nem', vagy a múlt idő ragjai ismertetésénél: *-šn-am*, *-šn-at*, *-šn* stb.). Jók a morféma mutató táblázatok. Rokonszenves, hogy a szerzők a szintaktika elszigeteltségét lerombolják és a különféle nyelvtani alakok használatát beépítik az alakítani leírásba. Viszont ártalmas, hogy a külső egyalakúság miatt egy kalap alá veszik az egybe nem tartozó ragokat, képzőket (vö. az *-aš* képzőről és a *-la* ragról mondottakat).

TH. A. SEBEOK és J. INGEMANN könyve egyetlen mari nyelvjárást, Y. WICHMANN könyve viszont mind a hegyi-mari nyelvet, mind az erdei-mari nyelv urzsumi nyelvjárást bemutatja. Az anyag elsajátítása egy nyelvjárás alapján könnyebb, egy nyelvjárás begyakorlásával mérceit kapunk a többiek hang- és alakítani különbségeinek a megállapításához. A keleti-mari nyelvjáróterület fonetikája és morfológiája közelebb áll az erdei-mari irodalmi nyelvhez; a könyv tehát ennek a nyelvnek a megértéséhez közelíti a hallgatót. Ez a nyelvkönyv friss anyagot hoz rendszerezett formában, nyelvjárásleírással a kutatók számára, bővíti tehát a mari nyelvről szerzett ismereteinket. Ismételt tanújele annak az intenzív kutató, oktató és feldolgozó munkának, amelyet a bloomingtoni Indiana University uráli tanszékén végeznek.

3. Robert Austerlitz: Finnish Reader and Glossary

Volume 15 of the Uralic and Altaic Series, Indiana University Publications, Bloomington — The Hague 1963, XV + 294.

A Finnish Reader c. szöveggyűjtemény szorosan beleillik azon amerikai oktatási elgondolásba, melynek keretében a kisebb nem-indoeurópai népek nyelvének tanulmányozását igen sokra értékelik.

Ez a haladóknak szánt finn olvasókönyv rövid használati utasítást tartalmaz, amelyben a szerző ismerteti a szövegek (1—71) kiválasztásának alapelvét és közli a kihagyások jelölésmódját, majd leírja az olvasmányokhoz használandó szójegyzék (73—294) összeállításának elvi alapötletét. A kiszemelt anyagot előbb gyakorlati próbának vetették alá az Egyesült Államok két egyetemén: a bloomingtoni Indiana Universityn és a new yorki Columbia Universityn.

Robert Austerlitz a Columbia Egyetem uráli tanszékének egyik tanára. Magyarul szinte kifogástalanul tud, és a finn nyelv tudásában is kitűnik. Az elsónél egykori nagyváradi volta, a másikonál családi környezete — felesége finn származású — segíti. Mindez azonban munkásságának csak egyik előfeltétele. Ami alkotásra ösztönzi, az a nyelvészet szeretete és a serényiség. Könyvében (Ob-ugric metrics, FFC. Vol. LXX, N:° 174, Helsinki, 1958.) és előadásiban ez utóbbi nyilvánult meg: miként alakítja a tárgyszeretet művé a nyersanyagot.

A finn szövegek egészséges tarkaságát a tárgykörök és források felsorolása ilusztálja: Z. Topelius meséje, lapp népmese, részletek az Oma Maa című munkából (a finn nyelv szerkezetéről) és a Suomen maantieto című műből (Finnország lakosságáról, a finn tórendszerről), cikkek a Suomen Kuvalehtiből (cipőkről, az anyanyelvről, a finn erkölcsök romlásáról, a címkérségről stb.), szemelvények a népszerű Mitä, missä, milloin című évkönyvből, két vers (Unto Koskela: Kuubalainen serenaadi, Aaro Hellaakoski: Hauen laulu). Élénkítik a kötetet az ilyen szemelvények: a Finn Vörös Kereszt véradásra hívó felszólítása, a jégsezekrény használati utasítása, az Uusi Suomi külpolitikai cikke, a nőnapok problémája, a Büntető Törvénykönyvből vett részletek, kereskedelmi levélváltás (a baráti hiányzik!), a finn szaunáról szóló cikk, tanulmányrészlet Finnország gazdasági fejlődéséről, néprajzi elmélkedés a Szent Iván napi máglyáról, sőt még egy finn keresztretjétyven is akad: üresen és megoldva. A szövegek sorából az összeállító — úgy látszik tudatosan — száműzte a finn szépprózát.

A könyvet terjedelmes szótár zárja be. Ez nem egy-egy olvasmányhoz kapcsolódó szószedet, hanem ábécé-rendbe szedett „glossary”, szógyűjtemény. Az olvasmányokban eltérően levő szóalakok töre, képzőre, jelre, ragra stb. bontva jelennek meg benne, s a szerkesztő még azt is feltűnteti, hogy a szó melyik olvasmányban vagy mely olvasmányokban található, például: *etelä-ssä* 2, 25 In [essivus] 'in the South', vagy *koste=us* 'humidity' — *koste=us* + *määrä* 43 'the amount of humidity'.

Gyűjteményében ROBERT AUSTERLITZ igen érdekes, olvasmányos anyagot adott közre, és látott el nyelvtanilag elemzett glossariummal.

ERDŐDI JÓZSEF

Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum Budapestini habitus 20—24. IX. 1960

Adiuvantibus G. Bereczki, P. Hajdú, G. Képes, Gy. László redigit Gy. Ortutay Secretarius redactionis J. Gulya. Budapest, 1963. Akadémiai Kiadó. 490 l.

1. Az első tudományos Nemzetközi Finnugor Kongresszust 1960 szeptember 20-tól szeptember 24-ig Budapesten tartották. A kongresszus megrendezését Ortutay Gyula akadémikus javasolta 1958-ban, Helsinkiben, a Finnugor Társaság fennállásának 75. évfordulója alkalmából. A kongresszusnak 96 külföldi résztvevője volt. Összesen 58 előadás (köztük három főelőadás) és öt hozzászólás hangzott el a nyelvtudomány, néprajz, archeológia, antropológia, történelem és az irodalom köréből.

2. ORTUTAY GYULA megnyitó és üdvözlő szavai után BÁRCZI GÉZA tartotta meg „Zum Sprachgeschehen der urungarischen Zeit” című előadását (27—47).¹ Előadásában a magyar nyelv nyelvtani rendszerének a kialakulásával, az ősmagyar kor nyelvi eseményeivel foglalkozik. A birtokos személyragozásról azt vallja, hogy annak gyökerei ugyan a fgr. korba nyúlnak vissza, mindazonáltal a személyes névmások csak a magyar nyelv külön életében, az ősmagyar korban váltak személyragokká. Az ősmagyar korban jött létre a tárgyeset -t ragja is az egysz. 2. sz. birtokos személyrag determinatív használatából. Primér ragjaink — számuk hat-hétre tehető — a fgr. korból származnak. Ugor

¹ A másik két főelőadás (K. VILKUNA, Die finnisch-ugrische Ethnologie heute. 309—18; В. Чернецов, Древнейший период истории народов уральской общности. 405—11), valamint a többi nem nyelvészeti tárgyú előadás ismertetésével helyükmielés céljából itt nem foglalkozunk.

koriak a következő ragjaink és névutóink: *-hoz ~ -hez ~ -höz, -val ~ -vel, -nak ~ -nek, óta, által*. Az ősmagyar korban jöttek létre a leggyakrabban használt névutóink és névutói eredetű határozóragjaink: *alatt, előtt, felett, -ben, -be, -ből, -ért* stb. A raghalmozással keletkezett *-nott, -nól, -ni* ragesoportunk viszont az ugor korból származik. Újabbak, ősmagyar koriak lehetnek az *-ig, -lag ~ -leg, -int, -st* ragok. — A középfok jele fgr. kori, ellenben a tbsz. *-k* jele az ősmagyar korban fejlődött ki a fgr. eredetű **kk* gyűjtőképzből. — Az ősmagyar kor egyik fontos eseménye a magyar igeragozási rendszer kialakulása. Az alanyi ragozás egysz. 2. és 3. személyében használatos *ø* morféma (*vagy, mégy, tész, menj, megy*) ebből a korból származik. Az ősmagyar korban vált személyraggá az iteratív képzői eredetű egysz. 2. sz. *-sz* és *-l* személyrag, valamint a *-k* többesjel (*-juk ~ -jük, látók, láttak*). Az ősmagyar korban keletkezett az alanyi ragozás egysz. 1. személyének *-k* ragja is. Az ősmagyar korban alakult ki a külön alanyi és tárgyias igeragozás. Valószínűleg ősmagyar kori eredetű az ikes ragozás és a szenvedő igeragozás is. A felszólító mód **k > j* zele fgr. eredetű, a feltételes mód jele azonban az ősmagyar korban keletkezett az *-n* jellel. A magánhangzó képzőből és a *-i* igenévképzőből, illetőleg múlt időjélekből. Az időjelek közül az *-sz* egyes igék praesensében ugor eredetű lehet. A **i (> -á, -é)* imperfectumjel fgr. eredetű, a *-t ~ -tt* múlt időjel viszont az ősmagyarban keletkezett a fgr. eredetű **t ~ *tt* igenévképzőből. — Az ősmagyar korba nyúlik vissza egyes igeikötőink (*meg-, el-, fel-, le-, be-, ki-*) kialakulása. — Az ősmagyar nyelv ismerhette már az összetett mondatok sokféle fajtáját is.

BEKE Ö. (Die dringenden und wichtigen Aufgaben der finnisch-ugrischen (uralischen) Sprachwissenschaft 48—51) arról ír, hogy a finnugor nyelvtudomány legfontosabb feladata új gyűjtések alapján elkészíteni az egyes fgr. nyelvek nyelvjárási szótárait. Szükségesnek tartja a kéziratos anyagok közzétételét is. Végül felhívja a figyelmet a finnugor nyelvészutánpótlás fontosságára.

W. STEINITZ, Zur finnisch-ugrischen Vokalgeschichte (52—9). STEINITZ vokáliselméletének az az alapja, hogy néhány fgr. nyelvben a magánhangzóknek két csoportja van: teljes magánhangzók három nyíltsági fokkal és (keves számú) redukált magánhangzók egy nyíltsági fokkal. Az újabb vogul és zürjen vokalizmuskutatás alapján elméletét még megalapozottabbnak látja. Az ugor nyelvekben a magánhangzó-váltakozásnak kétségtelen nyomai vannak. A finn—permi nyelvekben erre a jelenségre csak kevés példát találunk. A további kutatásoktól várható annak eldöntése, hogy a fgr. alapnyelvben volt-e magánhangzó-váltakozás.

V. I. LYTGIN, „Über einige Vokalentsprechungen in den finnisch-ugrischen Sprachen” (60—4) c. dolgozatában arról olvashatunk, hogy a zürj. *o ~ votj. u* (az egyik archaikus délnyugati votj. nyelvjárásban: *u*) hangnak milyen megfelelői vannak a fgr. nyelvekben. E hangok őspერი előzményéül a következő hangok tehetők fel: **o, *ö, *ø*. Az őspერი **o (> zürj. o, FSz. ø, Ja. o ~ votj. u, DNy. u)* hangnak a „kulcsnyelvekben” (m., cs., md., fi.) palatális magánhangzó felel meg. Az őspერი **ö-nek (> zürj. o, FSz. ø, Ja. ú ~ votj. u, DNy. u)* szintén palatális hangok felelnek meg az említett nyelvekben. Az őspერი **ø-nak (> zürj. ø, FSz. ø, Ja. ú ~ votj. u, DNy. u)* a kulcsnyelvekben veláris magánhangzók a folytatói.

ERDŐDI J., Zur Frage der Herkunft der Präteritumsuffixe in den uralischen Sprachen (65—9). A szerző elfogadja MÉSZÖLY G. azon feltevését, amely szerint a m. *-t ~ -tt* múlt időjel azonos volna a *-t ~ -tt* locativussal. Sőt úgy véli, hogy a cser. *-š ~ mord. -š, -z ~ vog. -osztj. -s ~ szam. -s* múlt időjel is locativusragból származik, és ezeket összekapcsolja a fi. *-ssa ~ -ssá, -sta ~ -stá, -sen, mord. -so, -sto, cser. -št, -šk* stb. esetragok *s, š* elemével. Ez a magyarázat nyilvánvalóan téves. Locativusi *-s* rag egyetlen fgr. nyelvben sincs, merészség tehát illet az alapnyelvre feltenni. Az említett fi.—md.—cser. ragok *s, š* elemé — mint ismeretes — esetleg a fgr. **s* lativussal azonos. A fi.—md.—cser. ragok *s, š* koaffixuma (< fgr. **s* lativusrag) hangtanilag semmiképpen sem kapcsolható össze az uráli **š* (**č*?) (vö. COLLINDER CompGr. 307) múlt időjellel. Ugyancsak tévedés a zürj. *gizas 'ör', piras 'bemegy', piris 'bement'* jelen (!), ill. múlt idejű igei alakok *s*-ében múlt időjelet látni. Ez az *-s* végződés személyes névmási eredetű egysz. 3. személyű igei személyrag, melynek semmi köze sincs egyes fgr. nyelvek uráli **š*-re visszamenő múlt időjeleihez. — Egyébként az uráli **š* múlt időjel valószínűleg összefügg az uráli **š* igenévképzővel.

P. RAVILA, Zur Geschichte des finnisch-ugrischen Nominalsatzes (70—2). Az igeidők kialakulása előtt a fi. *talo suuri* (a ház nagy)-féle mondatok nominális állítmánya még nem lehetett mai értelemben vett jelen idejű alak; az idő szempontjából határozatlan volt, s így lényegesen különbözött a mai névszói mondatoktól. A mord., fi. és a lp. nyelvben a praeteritum már régóta verbum finitumnak tekinthető, ezzel szemben a praesens legtöbb alakja a mai napig megőrizte névszói jellegét. Az a tény, hogy a mord.-ban a

névszók a jelen időben igei személyragokat vehetnek magukhoz, a múlt időben pedig nem, arra mutat, hogy az igék jelen idejének névszói jellege a nominális konjugáció kialakulásakor még világos volt.

D. R. FOKOS-FUCHS „Aus dem Gebiete der finnisch-ugrischen Verbalnomina” (73—92) című tanulmányában a magyar és a permi igenevek passzívumai és néhány különleges alkalmazását vizsgálta meg. Az igenevek funkciói differenciálódás eredményeképpen jöttek létre. A magyarban szép számmal vannak olyan tranzitív igékből képzett *-ó ~ -ő* képzős igenevek, amelyeknek szenvedő jelentése van: *ivó víz, szántóföld*. Hasonló funkciója van a permi nyelvekben a zürj. *-an ~ -on* votj. *-on* igenévképzőnek, például: zürj. *gut-kulan-tšak* 'Fliegenpilz (Agaricus muscarius)'. Az igenévek ebben és az ilyen jellegű kifejezésekben nomen actionis jelentése van. A *gut-kulan-tšak* szerkezet tulajdonképpeni jelentése 'légy-halál-gomba' vagy 'légy-meghalás-gomba'. A szerző lehetségesnek tartja, hogy a m. *farkas-ordító hideg, büfelejtő (ital)* kifejezésekben is az igenévek nomen actionis jelentése van, azaz 'farkas-ordítás-hideg', 'büfelejtés ital'.

K. E. МАТИНСКАЯ, Über die Frage der Unterscheidung der finnisch-ugrischen Komposita und Wortkompositionen (92—7). A szerző úgy vélekedik, hogy az összetett szók és szókapcsolatok elhatárolásánál grammatikai (fonetikai, morfológiai, szintaktikai) sajátosságokból kell kiindulnunk. Külön vizsgálat tárgyává teszi a mellérendelő és az alárendelő összetételeket. A legtöbb problémát az alárendelő összetételeknek az a csoportja alkotja, amelyek szókapcsolatokként is előfordulhatnak, mint pl. *fiatal asszony ~ fiatalasszony, kiváló munkás ~ kiválómunkás*.

RADANOVICS K. „Über den Ursprung einiger finnisch-ugrischer Völkernamen” (98—104) című dolgozatában két fgr. népnév eredetét tárgyalja. 1. Az osztjások *χänti* elnevezése a feltehető osztj. **kont* 'Sippe, Grossfamilie, eigene Volksgemeinschaft' (~ m. *had ~ fi. kunta* stb.) származéka. A *χänti* szó eredeti jelentése 'nemzetséghez, nagycsaládhoz tartozó' lehetett. 2. A votjások *ud-murt* nevének *ud* előtagja etimológiailag összefügg a zürj. *od* 'вечная зелень на лугах' ~ votj. *ud*, K. *ort* : *u.-nañ* 'ősi gabona, ősi vetés (fű korában; озимь)' szóval. Ennek eredeti jelentése 'rét, mező' lehetett. Az *ud-murt* népnév eredetileg 'réti, mezei ember' jelentésű lehetett. Vö. cser. олык марий 'réti cseremis'.

A. J. JOKI, Uralte Lehnwörter oder Zufälle (105—7). Az indoeurópai és az uráli nyelvek közti szóegyezéseket általában ieur. → uráli (ill. fgr.) kölcsönzési iránnyal szokták magyarázni. Bizonyos esetekben azonban fordított, uráli (ill. fgr.) → ieur. kölcsönzési irány is lehetséges. Például: fgr. *kota* iráni av. *kata* 'Kammer, Vorratskammer, Keller', újperzsa *kad* 'Haus'. Minthogy hasonló hangalakú szó más nyelvcsaládokban is található (altaji, ket, dravida, ajnu), nem lehetetlen, hogy ősi »vándorszóval« van dolgunk. Urali és ieur. szók összehasonlításánál feltétlenül számolnunk kell a véletlen hasonlóságok lehetőségével is.

O. G. TAILLEUR „Sur les négations *ei* et *ele* ainsi que le verbe *le- 'etre*' dans une langue de la Sibérie Septentrionale” (108—111) című dolgozatában arról olvashatunk, hogy az uráli nyelvek és a jukagri között mutatkozó nagyszámú szókincsbeli és morfológiai egyezés e nyelvek ősi rokonsága mellett szól. TAILLEUR közöl egy érdekes juk. mondatot, amelynek — egy tulajdonnéven kívül (*debegei*) — minden szava egyeztethető fgr., ill. zam. szókkal: *ele, met niu debegei oi-le* 'Non, mon nom n'est pas Debegei'.

K. SAL ÉVA, Über die palatalen Vokale der ersten Silbe im Ugrischen (112—4). A palatális magánhangzókat illetően az ugor nyelvek közül — úgy látszik — a magyar őrizte meg a legeredetibb állapotot. A magyar alapján az ugor alapnyelvre *ä, e, i* palatális magánhangzókat lehet feltenni. Kérdéses, hogy volt-e az ugorban labiális *ü* hang. A szerző úgy véli, hogy ha volt is, megterhelése nagyon csekély lehetett.

NYÍRI A., Über den Ursprung des ungarischen Infinitivsuffixes *-ni* (114—20). A szerző elfogadja MÉSZÖLY G.-nak a m. *-ni* infinitívusra vonatkozó magyarázatát. A locatívusi *n* és latívusi *i* ragból alakult *ni* raggal (*bíróni*) és infinitívusképzővel azonos eredetűnek gondolja a finnugri nyelvek *-ni* terminatívusragját: finn *mini* 'in welchem Masse, Grade', észt *surmani* 'bis zum Tode'. Úgy véli, hogy a *-ni* latívusrag már ősi időben kialakulhatott, akkor, amikor a nomen és verbum még nem különült el teljesen egymástól.

W. SCHLACHTER „Az én házam” (121—171) című alapos, gondolatokat ébresztő dolgozatában arra az eredményre jutott, hogy a m. *az én házam* típusú birtokos szerkezet nem uráli örökség, hanem a magyar nyelv önálló élete folyamán létrejött alakulat. Úgy látja, hogy az *ő háza*-féle kifejezések analogikus hatásával magyarázható az *én házam* szerkezet kifejlődése.

GULYA J., Древнемансийские диалекты (172—5). A szerző 1955—1957-ben szovjet levéltárakban végzett kutatásai során számos XVIII. századi vogul szójegyzéket

talált. Ezen anyag alapján vizsgálta meg a vogul nyelv vokalizmusának és konzonzantizmusának a történetét.

Sz. KISPÁL MAGDOLNA, Über den grammatischen Kategoriewechsel eines wogulischen Verbalnomens (176—80). Sz. KISPÁL MAGDOLNA a vog. Szo. *-nε*; AL. *-nā* stb. igenévképző eredetét tárgyalja. E képző **-n* deverbális névszóképzőre és lativusi **-k* vagy **-i* ragra tagolódik, s eredetileg határozói szerepben volt használatos. Mai jelzői funkciója grammatikai kategóriaváltással magyarázható; a nyelvérték az igenevet jelzőnek fogta fel, s az igenév melléknévi igenévvé vált.

KÁLMÁN B., Semantisches und stilistisches bei den russischen Lehnwörtern der wogulischen Sprache (181—3). A szerző a vogul nyelv orosz jövevényszavaiban végbement szófajváltozásokkal és jelentésváltozásokkal (vö. vog. *nusa* 'arm' < or. *рука* 'Armut', vog. *kāsna* 'Steuer' < or. *казна* 'Staatskasse'), továbbá az orosz jövevényszók stilisztikai használatával foglalkozik. A népköltészetben (mitikus, vallásos énekek, medvé-énekek, hőselemek) az orosz elemek száma meglehetősen csekély. A MUNKACSINÁL előforduló orosz jövevényszóknak több mint a fele nem szövegyűjteményeiben, hanem lexikális feljegyzéseiben található.

VÉRTEŠ E., Über einige grammatische Fragen der surgut-ostjakischen Mundarten (184—7). KARJALAINEN és PAASONEN szótárából, valamint TYERJOSKIN nemrég megjelent szurguti osztják ábécés-könyvéből az derül ki, hogy a szurguti osztják nyelvjárások morfológiailag gazdagabbak, mint a déli nyelvjárások. Ahhoz azonban, hogy tisztán láthassuk e nyelvjárások morfológiai sajátosságait, feltétlenül szükség van PAASONEN és KARJALAINEN nyelvtani feljegyzéseinek és szövegeinek mielőbbi kiadására.

G. GANSCHOW, Affektiv-deskriptive Wortbildungssuffixe im Ostjakischen (188—92). Az osztják szóképzésben a mássalhangzók következő három csoportjának affektív-deskriptív jellege van: 1. palatalizált mássalhangzók (*l, n, ŋ, s, t*); 2. kakuminális mássalhangzók (*l, n*); 3. *r*. E hangok nemcsak képzőkben, hanem tipikusan affektív-deskriptív szótövekben is előfordulnak. Az affektív-deskriptív képzők között vannak ősi, primér képzők (a névszóképzők és az *r* gyak. képző) és másodlagos affektív képzők, például: *-ant-* > *-ant-* < *-aŋs-*. A zürjén eredetű jövevényekkel a nyugati osztják nyelvjárásokba bekerült *-as-* és *-sa-* képző is gyakran előfordul affektív szerepben.

G. SAUER, Die syrjänischen Lehnuffixe im Ostjakischen (193—6). Az osztjákban kb. 400 zürjén jövevényszó van. A két nép közti intenzív kapcsolat eredményeképpen az osztjákban hat zürjén eredetű névszó- és hét ige-képző produktívvá vált, azaz eredeti osztják szókhoz is hozzájárulhat.

W. STERNITZ „Zur Toponymik des nördlichen Obgebietes” (197—9) című dolgozatában arról olvashatunk, hogy az Ob vidékén számos *-kar*, *-va* és egy *-din* végződésű zürjén eredetű helynév található. Valószínűnek tartja, hogy az *Ob* folyó neve is zürjén eredetű.

B. A. SZEREBRENNYIKOV, Über den Ursprung des Ablautes der Endvokale der Nominalstämme in den permischen Sprachen (200—1). A szerző feltevése szerint a permi nyelvek *-in*, *-is*, *-e* ragjainak magánhangzó-eleme — az általános felfogással ellentétben — nem az egykori végvokális maradványa, hanem esetrag, koaffixum. Úgy véli, hogy mind az *i*, mind az *e* elem két különböző eredetű lativuszag.

BERECZKI G. «Взаимоотношения марийской лексики с лексикой мордовских и пермских языков» (202—3) című cikkében arról ír, hogy a cseremiszi nyelv fgr. eredetű szavainak nagyobb hányada mutat egyezést a permi nyelvekkel, mint a mordvinnal. Ebből arra lehet következtetni, hogy a cseremiszek és a permiiek egykor szorosabb kapcsolatban állhattak egymással.

A. P. ФЕОКТИСЗТОВ, О латентной форме выражения поссесивных отношений в мордовских языках (204—7). A jelöletlen birtokviszony a többi uráli nyelvhez hasonlóan a mord.-ban is megőrződött. A jelöletlen és a határozatlan főnévragozás genitivusával ellátott birtokos határozatlanyságot, a határozott ragozás genitivusát vagy birtokos személyragot tartalmazó birtokos pedig határozottságot fejez ki.

O. IKOLA, Zur Geschichte der indirekten Rede in den ostseefinnischen Sprachen (208—11). Valamennyi finnségi nyelvben van függő beszéd, bár teljes és következtetéses függő beszéd a nyelvjárásokban csak ritkán fordul elő (az egyenes beszéd egyes részei változatlanok maradnak). A függő beszéd a finnségi nyelvek közül a finnben fejlődött ki legjobban (consecutio temporum függő beszéd). Például: *Hän lupasi käydä tervehtimässä Hilmaa ja Penjamia heti kun heidät oli laillisesti vihitty*. (Megérté, hogy meglátogatja Hilmát és Penjamit, mihelyt azok törvényesen megesküdtek).

P. ARISTE, Die Beziehungen des Wotischen zu den estnischen Mundarten (212—5). A szerző szerint az észak-keleti észtek egy csoportja — lakóterületük a Narva folyón és a Pejpusz tavon túlra is kiterjedt — az i. sz. u. I. évezred folyamán elszakadt az

észtség többi részétől. Ebből a Narván túli észti csoportból fejlődött ki a vót nép és nyelv. Az észti és vót nyelv ma is oly közel van egymáshoz, hogy az északi észtek és a vótok könnyen megértik egymást.

L. POSTI, Fragen der ostseefinnischen Verbalflexion (216–25). A déli észti nyelvjárásokban két igeragozási típus van: *jağà* 'teilt', *eläš* (< **eläksen*) 'lebt'. A 2. típusba az ún. mediális igék tartoznak, amelyek olyan cselekvést fejeznek ki, amely az alanyon megy végbe, vagy amelyben az egész alany részt vesz. Az egysz. 3. személyében *š* ragjuk van a reflexív, passzív vagy transzlatív képzővel ellátott igéknek is, mivel ezek cselekvése szintén magára az alanyra irányul. A *-*sen* végződésnek egyes finnségi nyelvekben reflexív funkciója fejlődött. POSTI szerint a szenvedő ragozás -*ta* ~ -*tä* képzője eredetére nézve nem műveltető, hanem reflexív képző. A -*ta* ~ -*tä* képzős származék mediális jelentése miatt vehette fel a *-*sen* végződést (**tō-ša-k-sen*).

E. ITKONEN, Über den Genetiv und Partitiv in einigen Adverbien (226–55). A szerző a lapp nyelv archaikus Inari nyelvjárásának ún. modal-habitatív adverbiumait két csoportra osztja: az A) csoportba többnyire két szótagú -*e* tövű szók (főnevek és melléknevek) tartoznak. Ezek a vízszintes vonaltól eltérő állapotot, helyzetet jelölnek. Az adverbiumi funkciót gen. -*n* raggal (*rääigin* 'zerrissen'), ritkábban -*od* ~ -*ud* (= lpN. -*ot*) végződéssel fejezik ki. A B) csoportba -*o* tövű szók tartoznak. Ezek a vízszintes vagy függőleges vonal vagy felszín mentén való mozgást fejeznek ki. Az -*od* ~ -*ud* végű adverbiumok (*ceäggud* 'aufrecht') partitivusi alakoknak tekinthetők, ha eredeti nomen-verbum többől indulunk ki.

N. SEBESTYÉN IRÉN, Zwei juraksamojedische reflexive Pronomina (256–62). A szerző a jur.-szam. **mank*. (pl. *γqⁿ mankkān* 'ich selbst') szóval egyeztetni a m. *maga* visszaható névmást és fgr. megfelelőit. A jur. *pudar*, *puda* egysz. 2. és 3. személyű személyes névmással azonos a jur. OP. *pu-ūdš* stb. 'Körper' főnév. A sam. szók megfelelője lehet az osztj. Vj. *pōšāl* 'im Wasser gestorbener und durch die Wärme angeschwollener Körper, Tier- od. Fischleiche' szó. A sam. *pudar*, *puda* alakokban végbement visszaható névmás → személyes névmás jelentésváltozás a tör. nyelvekben is ismeretes.

N. M. ТУРЕСЕНКО, Способы выражения прямого дополнения в ненецком языке в связи с характером объекта (262–8). A jurák nyelvben a tárgy kifejezésére az alapalak mellett leggyakrabban a tárgyesetet használják. Az alapalak 2. személyű birtokos személyraggal ellátva nemcsak a birtoklás, hanem a determinálás jelölésére is használatos. A határozatlan, ill. a részleges tárgyat a tbsz. dativusi-lativusi alakokkal (дательного-направительный падеж) fejezik ki.

HAJDÚ PÉTER „Lativ und Infinitiv im Samojedischen” (269–71) című dolgozatában arról ír, hogy a jur. *š* (~ -*š*, -*tš*), jen. -*š(i)* stb., tvg. -*sa* stb. Infinitivus a jurák nyelv egyes nyelvjárásaiban előforduló lativusi -*š* taggal azonos. E lativusrag egyeztethető a fgr. **š* lativus-prolativusraggal.

P. AALTO, Frauensprachliche Erscheinungen in finnisch-ugrischen Sprachen (272–5). Egyes fgr. népeknél (vogulok, osztjakok, lappok) tabuisztikus okokból a nők más néven nevezik a medvét és a farkast, mint a férfiak. A medvével kapcsolatos tabuszók a több ezer éves eurázsiai medve kultusz emlékei. Egyes népek (rómaiak, törökök, mongolok) a farkastól mint tabu-állattól származtatják magukat.

R. AUSTERLITZ „Der ostjakische Versbau” (276–8) című cikkében STEINITZ Serk. szövegei alapján az osztják vers kvalitatív és kvantitatív elemzésével foglalkozik.

GÁLDI L. AUSTERLITZ előadásához fűzött hozzászólásában (Diskussionsbeitrag zum Vortrag von R. Austerlitz 278–80) magyar párhuzamokat említ. A teraszos szerkesztési mód a magyar népdalokra is jellemző. A fgr. népköltészetre jellemző gondolatritmussal magyarázható a magyar rím késői kifejlődése.

G. J. ŠTIPA, Der Ursprung der permischen Schrift (281–7). Mint ismeretes, Permi István püspök az ún. ópermi írást a görög és a cirill írás alapján alkotta meg. ŠTIPA megállapítja, hogy ezeken kívül egyes betűk kaukázusi (órmény, grúz) közvetítéssel az arameus írással mutatnak rokonságot. Az arameus-kaukázusi eredet mellett vallanak az ópermi betűelnevezések is. Például: héber *pē* ~ órmény *pē* ~ permi *pej* stb.

OLGA PENAVIN, Der Stand der ungarischen Sprachwissenschaft in Jugoslawien (288–90). A magyar nyelvudomány központja Jugoszláviában az újvidéki (= Novi Sad) Pedagógiai Főiskola magyar tanszéke, ahol nyelvjáráskutatással, nyelvműveléssel és szótárírással (pl. szerb–horvát–magyar szótár) foglalkoznak. A tanszék munkáiba bevonják a legkiválóbb hallgatókat is.

T. I. ТУРЕПЛЯСИНА Об основном содержании программы по изучению удмуртских диалектов (291–4) arról számol be, hogy a mai votják nyelvjáráskutatás főfeladata az egyes fonetikai, morfológiai, lexikai jelenségek kiterjedésének, határainak a pontos meghatározása.

P. VIRTARANTA, Über die Sicherstellung von Sprachmaterial aus dem Finnischen und den verwandten Sprachen in jüngster Zeit (295—304). 1959 elején a helsinki egyetemen hangszalagarchivumot létesítettek, amelynek az a feladata, hogy a finn nyelvjárásokból, valamint a rokon nyelvekből a nyelvi gyűjtéseket szervezze és irányítsa. 1961-ig a finn nyelvjárásokból kb. 2200, a többi fgr. nyelvből pedig kb. 400 órát gyűjtöttek. A szerző cikkében beszámol az archivum munkálatai során szerzett tapasztalatairól és megfigyelésekről is.

3. A kongresszusi kiadvány mind tartalmában, mind külső formájában szép és méltó emléke az 1960-ban hazánkban megrendezett Finnugor Kongresszusnak.

RÉDEI KÁROLY

Virittäjä

Kotikielen Seuran Aikakauslehti [Az Anyanyelvi Társaság folyóirata].
Helsinki, 1963/3—4.¹

AARNI PENTTILÄ: Komparatiivin absoluuttinen käyttö [A középfok abszolútus használata] (201—212).

A finnben a középfokot úgy is lehet használni, hogy az összehasonlítás második tagja nincs megadva. A komparatívusok a szerző szerint a tagadó mondatokban „titkos” összehasonlítást tartalmaznak, amelyhez a tagadás szolgáltatja az indítékot.

EEVA LINDÉN: Kieltolauseen sanajärjestyksestä suomen kirjakeleissä [A tagadó mondat szórendjéről a finn irodalmi nyelvben] (214—225).

A szerző — többek között — azt bizonyítja a finn nyelvjárások segítségével, hogy az *ei hän* (tagadás + szem. névmás) típusú tagadó mondati szórend nem svéd hatásra keletkezett, hanem eredeti finn.

LAURI HAKULINEN: Vanha kirjasuomi ja viro [A régi finn irodalmi nyelv és az észti] (227—237).

A régi finn irodalmi nyelvben sokkal nagyobb szókészleti, több morfológiai és mondattani egyezést lehet kimutatni az észttel mint a maiban. A szerző ennek okát abban látja, hogy egy meglehetősen késői, de még történelem előtti időben Finnország délkeleti részébe sok észti vándorolt be.

MAGDA KÖVESI—ANDRÁSSY: Esiunkarin „permiäläistä” piirteistä [Az előmagyar „permies” vonásairól] (239—251).

A magyar és a permi denazalizáció a szerző szerint nem párhuzamos fejlődés eredménye. Kimutatja a történeti, kultúrtörténeti, néprajzi és nyelvtörténeti kutatásokra támaszkodva — az iráni, bolgár-török és a szláv jövevényszavak segítségével —, hogy a denazalizáció helyben és időben szorosan összefüggő hangtani jelenség. A hangfejlődés ideje szerinte az anyanyelvi kultúra korának közepétől az i. e. V—IV. sz.-tól a magyarok és a permiek teljes szétválásáig az i. u. VII—VIII. sz.-ig tarthatott.

OSMO HORMIA: Varhaisia sanakirjatietoja suomen ja lapin kielestä [Régi finn és lapp szótári adatok] (253—256).

A szerző Hieronymus Megiser, Thesaurus Polyglottus: vel, Dictionarium Multilingue (Frankfurt, 1603) finn és lapp adatainak forrását mutatja ki. Magyar szempontból ezt a szótárt Melich János (NyK. XXXVI, 170—175) dolgozta föl.

FELIX J. OINAS: Lisähuomautus kirjoitelmaan „Vesitiellä viipyneen neidon runo itämerensuomalaisilla ja slaaveilla” [Kiegészítő megjegyzés „A vízért ment és sokáig odamaradt hajadon verse a keleti tengeri finneknél és a szlávoknál” c. cikkhez] (257—258).

A szerző a Virittäjä-ben megjelent (1963: 17—31) cikkéhez pótlólag közli, hogy ez az énekmotívum Nyugat-Európában is fellelhető.

SIMO KONSALA: Tarkiainen „Aleksis Kiveä” ajanmukaistamassa [Hogyan korszerűsítette Tarkiainen „Aleksis Kivi” c. művét] (259—265).

A szerző az „Aleksis Kivi” 1915-ben megjelent első, és az 1950-es ötödik kiadás nyelvét hasonlítja össze.

TUOMO PEKKANEN: „Suomi, viri honorabilis inter suos anno 811” (266—270).

Finnország finn nevének első előfordulását a szerző a Frank birodalom 811-es annalesében találta személynévként. A Nagy Károllyal békét kötő dán követtség tagjainak egyikét nevezték így.

¹ A nyelvművelő cikkeket nem annotálom.

A Szemle rovatban TERHO ITKONEN köszönti Viljo Nissilät, a jyväs kyläi főiskolán a finn nyelv „segéd” (apulai) professzorát 60. születésnapja alkalmából (271—273).

Az Irodalom (Kirjallisuutta) c. rovatban EERO KIVINIEMI ismerteti Viljo Nissilä, Suomalaista nimistöntutkimusta [A finn névkutatásról] c. könyvét (274—275); Esko KORVUSALO Matti Kuusi és Simo Konsala, Suomen kirjallisuus I. Kirjoittamaton kirjallisuus [Finn irodalom I. Az írásbeliség előtti irodalom] c. (276—279), TUOMO TUOMI Osmo Ikola, Sampo Haahtela, Ilmari Kohtamäki, Helinä Koivisto, Sananjalka [Páfrány] A Finn Nyelvi Társaság Évkönyve 5. c. (279—281), VEIKKO RUOPPILA Julius Mägiste, Henriku Lüvimaa Kroonika [(Lett) Henrik Lív Krónikája] (281—283), S. HNEN V. J. Propp, Russkije agrarnyje prazdniki c. (283—4) könyvét.

A Nyelvünk használata c. rovatban: LAURI HAKULINEN: Aänteiden kauneudesta [A hangok szépségéről] (285—286); E. A. SAARIMAA: Pronominivirheistä [A névmás hibás használatáról] (286—287); A. P. LÄ: „Puhua savolaista” [„Savoilul beszélni”] (287—288).

AULIS J. JOKI: M. A. Castrénin elämäntyö [M. A. Castrén életműve] (289—302). Castrén születésének 150. évfordulóján (1963. dec. 2-án) a helsinki egyetemen elmondott emlékbeszéd.

KUSTAA VILKUNA: Mikä oli *kupias*? [Mi volt a *kupias*?] (303—316).

A finn régiségi szó, amely eredetileg 'a falu fejé'-t jelentette, a szerző szerint azonos a *kucas* (gen. *kupaam*) (< **kupa*) 'a halászó eszköz helyének megjelölése [a vízben]' szóval.

PAAVO PULKKINEN: Havaintoja adessiivin käytöstä [Észrevételek az adesszívus használatáról] (318—337).

Az adesszívus helyes alkalmazásának tárgyalása mellett az egyéb esetek helyett álló adesszívusok használatát is elemzi a szerző.

MATTI KUUSI: Sananparsiston rakenneanalyysin terminologiaa [A szóláskészlet szerkezeti analizisének terminológiájából] (339—347).

A szerző a szólásokat (szóláscsoportokat) különféle szerkezeti tulajdonságaik, állandó és esetleges összetevőik stb. szerint csoportosítja. A kérdést más nyelvek példanyaga alapján is szándékozik tárgyalni.

VILJO NISSILÄ: Friisiläis-alankomaalaista aineistoa Suomen nimistöissä [A finn nevek fríz—holland rétege] (349—359).

A finn személy- és földrajzi név készletbe a tárgyalt réteg a fríz—holland kereskedőktől került részint közvetve a skandináv és a balti kereskedelem révén, részint Észak-Németország és Frízföld hanzaközpontjaiból közvetlenül.

OLAVI NUUTINEN: Kosemkinan Laukaansuun inkeroismurretta [Kosemkina egyházközség Laukaansuu falujának inkeri nyelvjárásából] (360—367).

A szerző megállapítja, hogy a nyelvjárásba a diftongusok a finnból kerültek, a palatalizáció pedig orosz hatásra következett be.

S z e m l e. — PERTTI VIRTARANTA köszönti 80. születésnapja alkalmából Niilo Ikolát, a turkui főiskola hosszú időn át működő, finn nyelvi tanárát. Közli műveinek jegyzékét is (1911—1963) (368—377).

PIERRE NAERT: Ihminen kieltitieteiljään näkökulmasta [Az ember a nyelvész szemszögéből] (378—383). Népszerű rádióelőadás.

VILJO NISSILÄ számol be az 1963-as amsterdami névtudományi kongresszusról (a két magyar résztvevőt névszerint is megemlíti) (383—386).

G. J. STIPA az ungvári finnugor kongresszusról (386—387) ír.

Az Irodalom rovatban a következő ismertetéseket találjuk: TAITO PIIRVINEN: Suomen sana. Kansallis-kirjallisuutemme valiolukemisto 1—4. [A finn szó. Szemelvények nemzeti irodalmunkból 1—4.] (388—393); LAURI HAKULINEN: Bárczi Géza, A magyar nyelv életrajza (393—397); KÁLMÁN BÉLA: Matti Liimola, Zur historischen Formenlehre des Wogulischen I. (397—399); S. AIKIO: Hajdú Péter, The Samoyed Peoples and Languages (399—401); JORMA TOIVAINEN: Alo Raun, Johdatusta strukturaalikielitieteseen [Bevezetés a strukturalizmusba] (401—403)¹; IGOR VAHROS: Julius Mägiste, Äldre ryska länord i estniskan sårskilt i det gamla estniska skriftsspråket [A régibb orosz jövevénysszavak az észtenben, különösen a régi észten irodalmi nyelvben] (403—407); E. A. VIRTANEN: Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae (407—409).

A Nyelvünk használata c. rovatban: MATTI SÄDENIEMI: Englantia suomessa [Angol elemek a finnben] (410—412); JOUKO VESIKANSA: Joutavia puheen lisäkekeitä [A beszéd fölösleges járulékeiról] (412—413); MATTI RAPOLA: Maaseudun sanojen käyttö yleiskielessä [A tájszavak használata a köznyelvben] (413—414).

¹ Ismertetését l. folyóiratunk e számában; 458. l.

1964/1

MARTTI HAAVIO: Tuohikirje n:o 292. Vanha suomalaisen muinaisuskonnon lähde [Nyírkéreg-level 292. sz. A finn ósvallás régi küttője] (1—17).

A szerző az 1950-ben Észak-Oroszországban ásatás közben előkerült novgorodi nyírkéreg levelek között talált finn nyelvűvel foglalkozik. A cikk angolul is megjelent: Journal of the Folklore Institute, No. 1. 1964, Bloomington, Indiana.

VEIKKO RUOPILA: Karjalaisia sanoja Vanhassa Kalevalassa [Karjalai szavak az Ó-Kalevalában] (18—38).

A szerző a kelet-karjalai — a Kalevala első összeállításában szereplő — szavakat gyűjtötte egybe. Ezek nagy része lakodalmas énekekből származik.

VAINO KAUKONEN: Juhani Ahon runo „Tytön kirkossa käynti” [Juhani Aho verse: A lány templomjárása] (40—49).

A múlt század 80-as éveiben keletkezett költemény átmenetet képez a nemzeti romantika és a realizmus között.

RISTO JALAVA: Tosia valheita. Merimies Nikon jutut Aleksis Kiven näytelmässä „Nummisuutarit” [Igaz hazugságok. Niko tengerész elbeszélései Aleksis Kivi „Pusztai vargáék” c. színdarabjában] (50—60).

A tengerész alakja mögött maga Kivi rejtőzik.

GYULA WEÖRES: M. A. Castrén ja Unkari [M. A. Castrén és Magyarország] (61—67).

A szerző részint Castrén kéziratban maradt magyar tárgyú munkáival részint magyar nyelvészekre tett hatásával foglalkozik.

S z e m l e. — **AIMO TURUNEN** Eino Leskinenről, a helsinki egyetem finn nyelvi lektoráról emlékezik meg 60. születésnapja alkalmából (69—71). — **I. KECSKEMÉTI:** Nykyunkarin sanakirja ja verbiprefiksit [A magyar Értelmező Szótár és az igekötők] (72—74) címmel számszerű kimutatást közöl az igekötőkről, amelyek címszóként szerepelnek, amelyek címszók ugyan, de nem jelölik őket igekötőnek és amelyek nem jelennek meg mint címszó.

Az **I r o d a l o m** c. rovatban a következő ismertetéseket olvashatjuk: **VEIKKO RUOPPILA:** Heikki Leskinen, Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria I. Konsnantit [A Ladoga tó északnyugati nyelvjárásainak hangtörténete I. Mássalhangzók (75—77); **OSMO HORMIA:** Martti Rapola, Henrik Hoffman, puristisen kielenkorjaaja [Henrik Hoffman, a purista nyelvűvelő] (78—79); **EERO KIVINIEMI:** Terho Itkonen, Keidas. Erään maastotermin vaiheita [Oázis. Egy földrajzi köznévi jelentésváltozásairól] (79—81); **LAURA SIVULA** múlt századi költők versesköteteit ismerteti (a szerzők Pentti Halttunen, Pentti Lyytinen és Anna Reetta Korhonen, Albert Kukkonen, Juhana Ihalainen) (81—83); **ESKO KOIVUSALO:** Lauri Hirvensalo, Saksalais-suomalainen sanakirja [Német—finn szótár] (83—86); **KARI LAUKKANEN,** V. Diószegi, Glaubenswelt und Folklore der sibirischen Volker (86—89); **I. KECSKEMÉTI:** Materialy po tatarskoj dialektologii 2. Kazan, 1962 (89—90).

A **N y e l v ü n k h a s z n á l a t a** c. rovatban: **E. A. SAARIMAA:** Toisto: huonoa ja hyvää tyylää [Ismét a rossz és a jó stílusról] (91—92); **VEIKKO RUOPPILA:** Virheelisesti rakennettuja virkkeitä [Hibásan szerkesztett mondatokról] (93—94); **PAULI SAUKKONEN:** Sivistyssanojen käyntöistä [Az idegen szavak használatáról] (94—95).

K. SAL ÉVA

Obi-ugor hang- és alaktani tanulmányok

1. **WOLFGANG STEINITZ:** Einige Kapitel aus der ob-ugrischen Vokalgeschichte. Sonderdruck aus Forschungen und Wirken, Festschrift zur 150-Jahr-Feier der Humboldt-Universität zu Berlin, Band III, 335—348. Berlin, 1960.

2. **GERT SAUER:** Die Nominalbildung im Ostjakischen (Autoreferat über eine Dissertation). Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Jg. XI (1962), 893—895. Als Manuskript gedruckt.

1. **STEINITZ,** akinek az osztják és a vogul vokalizmus történeti kutatása terén szerzett érdemei és eredményei közismertek, a című írt tanulmányban 71 osztják—vogul szóegyezés alapján az obi-ugor *u, *i és *i történetét vizsgálja (a negyedik zárt magánhangzó, az *ü tárgyalása helyhiány miatt elmaradt). Elvi szempontból két dolgot hangsúlyoz: 1. az osztják teljes (nem redukált) magánhangzóknak fonetikai-fonológiai

és történeti vonatkozásban egyaránt a vogul hosszú magánhangzók felelnek meg, úgyhogy pl. az osztják *a* és a vogul *ā* közti különbség fölfogása szerint kizárólag a tudományos ortográfia különbsége; 2. az osztják és a vogul magánhangzók egybevetésénél multhatatlanul fontos a mindkét nyelvben eleven magánhangzó-váltakozás figyelembe vétele.

A váltakozás rendszere a két obi-ugor nyelvben jelenleg különböző: az osztjákra a minőségi, a vogulra a mennyiségi váltakozás jellemző. A vogul vokalizmus részletes elemzése azonban azt mutatja, hogy a vogul váltakozás is az osztjákéval azonos típusra megy vissza. Ez azt jelenti, hogy az obi-ugorra is minőségi váltakozás teendő föl.

A dolgozatban tárgyalt 3 magánhangzó a két nyelv szétválása után a következő váltakozási rendszert alkotta:

Ősosztják: **o* ~ **u*
**a* ~ **i* ~ **u*
**ā* ~ **i*

Ősvogul: **ā* ~ **ū*
**ē* ~ **ā*
**i* ~ **i*

Az ősosztjákban tehát a nyílt magánhangzók a megfelelő zártakkal alkottak váltópárt. Az **a* azonban nemcsak a hangrendszerben neki megfelelő **i*-vel, hanem az **u*-val is váltakozott, mégpedig kiterjedtebben, mint „szabályos” párjával: az **a* ~ **u* ui. a név- és igeragozásban egyaránt jelentkezett, míg az **a* ~ **i* csak az igeragozásban. A konzervatív keleti nyelvjárások máig megőrizték az ősosztják állapotot, míg a többi a paradigmikus váltakozást megszüntette. — Az ősvogulban már kialakult volt a „páros” (hosszú ~ rövid) váltakozási rendszer; az **ē*, melynek a hangrendszerben nem volt pontos megfelelője, az ugyancsak pár nélküli **ā*-val kapcsolódott össze. Paradigmatikus tartam-váltakozás az északiak kivételével minden vogul nyelvjárásban mutatkozik, bár kiegyenlítődések, többnyire a rövid fok javára, a vogulban is történtek.

A hangzó-váltakozás meg nem fordítható, egyirányú. Az osztjákban a nyílt, a vogulban a hosszú hangzó az „aktívan” váltakozó „alaphang”, az osztják zárt, ill. vogul rövid hangzó pedig a „passzív” „váltóhang” (l. STEINITZ, OstjVok. 38, WogVok. 334). A szerzőtől tárgyalt **u*, **i*, **i* tehát, amennyiben ragozásbeli váltakozás tagja, mindig a váltóhangot képviseli. Ha alaphang, akkor az osztjákban nincs paradigmikus váltakozás (a szóképzésre l. alább II/c).

I. Obi-ugor **u*:

ősosztják **u* > V., Vj., Szur., O. *u*; Irt. *χ*, *ηχ* mellett *u*, különben *ū*; Ni., Ser., Ber., Kaz. *ū*, de Ni., Ser. *χ* előtt *u*;

ősvogul **ū* > TJ., TČ. *ō*; keleti, nyugati, északi nyelvjárások *ū*.

a) Az *u* alaphang: osztj. V., Vj. *kuł*, Szur. *kuł*, Irt. *ut*, Ni., Ser. *χūt*, Kaz. *χūł*, O. *χul* 'Fisch' || vog. TJ., TČ. *қол*, AK., FL., Szo. *χūł*, KK., FK. *kūł*, P., ÉVag. *kūł*- (~ *kuł*), AL., KL. *құл* (~ *kūł*).

b) Az **u* az **a* váltóhangja: osztj. V., Trj., J. *un*- 'Pfahl im Fischwehr (Possessivstamm)' (~ V. *an*, Trj., J. *ān* 'Pfahl'); a többi nyelvjárásban kiegyenlítődésként az **a* javára || vog. AK., ÉVagZ., DVag., AL., FL., Szo. *ūn*, P. *βunā*.

(Osztj. V. *kuł*-, Trj., J. *kuł*- 'übernachten (Perfektstamm)' (~ V. *kał*-, Trj., J. *kāł*-); a többi nyelvjárásban kiegyenlítődésként az **a* javára || vog. TJ., TČ. *қол*-, AK., FL., Szo. *χūł*-, KK. *kūł*-, AL. *құл*-.

c) Az **u* az **o* váltóhangja: osztj. V., J. *kus* 'Stern (Possessivstamm)' (~ V. *kos*, Trj., J. *kos* 'Stern'); egyebütt az **o* általánosult || vog. T. *khōś*.

Trj., J. *sučam* 'ich ging', *suča* 'geh!' (~ *soč*- 'schreiten, zu Fuss gehen'); a többi nyelvjárásban az **o* általánosult || vog. TJ., TČ. *sōś*-; egyebütt kiegyenlítődésként az **ū* javára.

II. Obi-ugor **i*:

ősosztják **i* > V., Vj., Szur. *i*; Irt. *i*, de *χ*, *ηχ* mellett *e*; O. *i*, Ni. *i*, de *χ*, *ηχ* előtt *e*; Ser., Kaz. *i*, de *η* előtt *e*;

ősvogul **ē* > vog. TG. *ē*, TJ., TČ. *ā*, de *č* és *j* után TG., TJ., TČ. *ē*; AK. *ā*, KK., FK. *ē*; Ny. (P., ÉVag., DVag., AL., KL.) *ē*, de *č* és *j* után *ē*; FL., Szo. *ā*.

STEINITZ megjegyzi, hogy az obi-ugor, ősosztják **i* és az ősvogul **ē* közti különbség mind a betűre, mind a tartamra nézve lényegében csak írásbeli különbség.

a) Az **i* alaphang: osztj. V. *l̄yvel*, Vj., VK. *l̄yvel*, Trj., J. *л̄yвeл*, Irt. *teγat* 'sibirische Zeder, Zirbelkieferer' || vog. TJ., TČ. *tāt*, AK. *tāt*, KK., FK. *tāt*.

b) Az **i* a csak igeragozásban jelentkező **a* ~ **i* ~ **u* hármas váltakozás tagja: osztj. J. *p̄isy-* 'tropfen (Imperativstamm)' (~ J. *p̄asy-* ~ *pusy-*); a többi nyelvjárásban kiegyenlítődésként az **a* javára || vog. AK. *p̄asy-*, KK., FK. *p̄esy-*, ÉVagK., DVag. *p̄ess-*, Szo. *p̄asy-*; TJ., TČ., P. a rövid váltóhangot általánosította.

c) Csak szóképzésben, és ott is nagyon ritkán, egyes osztják, ill. vogul nyelvjárások $*i \sim *ä$ váltakozásra utalnak: osztj. DT. *węat-* 'hinabsteigen' \sim *wäyalt-* 'hinablassen'; a keleti nyelvjárásokban $*i \sim *a$; a DN., Kr., Kam., Ni. az $*a-t$, a Kaz., O. az $*ä-t$ általánosította || vog. AK. *wänt-* 'hinablassen' \sim *wäjł-* 'hinabsteigen', KK. *węłt-*, FK. *węłt-*, P., ÉVagK., AL. *węnt-* \sim P., ÉVagK. *węłt-*, AL. *węłt-*; a TJ.—TČ.-ben $g (< *a)$, a FL., Szo.-ban az $\bar{a} (< *ę)$ javára kiegyenlítődésként történt.

III. Obi-ugor $*i$:

ősosztják $*i > V., Vj., Szur., Irt., O. i, Ni., Ser., Ber., Kaz. i$;

ősvogul $*i > TJ., TČ. \bar{i}$, de r előtt \bar{e} ; AK., KK., FK. \bar{e} , de \acute{x} előtt \bar{i} ; P. \bar{e} ; ÉVag., DVag., AL. \bar{e} , de \acute{x} előtt \bar{i} ; KL. \bar{e} , de \acute{x}, j mellett \bar{i} ; FL., Szo. \bar{e} (Kann. \bar{e}, \bar{e}).

a) Az $*i$ alaphang: osztj. V., Vart., Szur., Irt., O. *jir*, Ni., Ser., Kaz. *jir* 'Rand, Kante, Seite' || vog. AK., KK., FL., Szo. *jēr* 'Seite, Gegend'.

b) Az $*i$ az $*ä$ váltóhangja: Osztj. V., VK. *ńılm-*, Trj., J. *ńiām-* 'Zunge (Possessivstamm)' ($\sim V., VK. \acute{n}ılm$, Trj., J. *ńiām* 'Zunge'); egyebütt kiegyenlítődésként az $*ä$ javára || vog. FL., Szo. *ńılm*; a többi nyelvjárásban az $*i$ általánosult.

Osztj. Vj. *pil-*, Trj. *pil-* 'kochen, schmelzen (Fett) (Perfekt- und Imperativstamm)' ($\sim Vj. \acute{p}ältä$, Trj. *páatáya*); másutt kiegyenlítődésként az $*ä$ javára || vog. TJ., TČ. *püt-* 'kochen, brühen (trans.)', AK., KK., FK., ÉVagK., AL. *pēt-*, FL., Szo. *pēt-* 'etwas zum Kochen in den Kessel legen'.

Mint a példák mutatják, az obi-ugor viszonyokat tükröző keleti osztják paradigmikus váltakozás nyelvtani megoszlása következetesen az, hogy a nyílt alaphang az abszolút (rag- és jeltelen) töben, a zárt váltóhang pedig az (egykes számú) birtoktöben, ill. a befejezett múlt időtöben és a felszólító módtöben lép föl. Ez utóbbiban, hármass váltakozás esetén (I. II/b) az $*i$ jelentkezik. — A vogul hosszú \sim rövid váltakozás többnyire az ősvogul viszonyok közvetlen folytatása, néha azonban másodlagos fejlemény. — Az osztják nyelv déli és északi, valamint a vogul északi nyelvjárásaiban hangzót váltakozás csak a szóképzésben mutatkozik, a szóragozásban kiegyenlítődésként történt.

Rendkívül érdekes a fent bemutatott három váltó-sor eltérő fejlődése a két obi-ugor nyelvben. Az őssosztjában megmaradt a három nyílt hang ($*o, *a, *ä$) alaphangnak, s a paradigmikus kiegyenlítés végrehajtó osztják nyelvjárásokban is ezek általánosultak. Az ősvogulban viszont a három zárt váltóhang ($*u, *i$ és $*i$) lett alaphanggá, s ezek mellé keletkeztek másodlagosan váltóhangként a megfelelő rövid vokálisok.

STEINITZ részlettanulmányai (vö. még „Zur ob-ugrischen Vokalgeschichte” UAjb. XXVIII, 233—241.) értékes fejezetei az obi-ugor magánhangzók történetének.

2. GERT SAUER rövid beszámolója csupán összefoglalást ad disszertációjáról, melyben minden nyelvjárásra kiterjedő anyaggyűjtés alapján az osztják névszóképzés módjait vizsgálja. Megkülönböztet 1. „átlagos” (nem affektív), 2. affektív, 3. jövevény képzőket. Az 1. csoportba tartozó képzők osztályozása: A/1. egy mássalhangzóból vagy szilárd mássalhangzó-kapcsolatból álló képzők; A/2. egy magánhangzóból álló képző; B/1. az előbbiekből alakult képzőbokrok; B/2. őssosztják alapon tovább nem osztható, több elemű képzők. — A 2. csoportba a világosan affektív-expresszív jellegű képzők tartoznak. Ezekben az osztják affektív szókinésre is jellemző kakuminális és jésített mássalhangzókön kívül $-k$ is jelentkezik, melynek azonban, mint hangnak, nincs expresszív jellege. — A 3. csoportban 9 zürjén, 1 (egyetlen előfordulási) orosz és 2 jurák számójed képzőről szól. A dolgozat nagyon érdekes és tanulságos lehet. Kár, hogy a szerző, bizonyos a rendelkezésre álló hely szűk volta miatt, kénytelen volt referátumát kizárólag az eredmények közlésére korlátozni.

Sz. KISPÁL MAGDOLNA

V. И. Абаев: Историко—этимологический словарь осетинского языка

Tom. I. A—K. Moszkva—Leningrád. 1958. 655 l.

Az osztét filológia kimagasló alakja, VASZILIJ IVANOVICS ABAJEV 1958-ban nagy jelentőségű művel örvendeztette meg az iranisztika és a vele kapcsolatos tudományágak művelőit. Ekkor jelent meg osztét etimológiai szótárának első kötete, melynek folytatását azóta is érdeklődéssel várják a szakemberek.

A szótár — osztét szemszögből nézve — kettős feladatot tölt be: egyrészt gazdag lexikológiai anyagot szemantikailag feldolgozza az osztét szókinésről, másrészt az osztét

szókins eredetét és történetét tárgyalja nagy iranisztikai s emellett turkológiai, finn-ugor stb. anyag felhasználásával. A rokon iráni nyelvek megfelelőit a teljesség igényével sorolja fel. Az eddigi szótárak ugyanis egyáltalán nem elégítik ki a bilingvis szótárak támasztotta tudományos követelményeket. Láthatóan csak gyakorlati célból készültek oszét anyanyelvűek számára: valószínűleg azért, hogy az orosz nyelv elsajátítását megkönnyítsék. Ez alól csak a MILLER — FREIMANN-féle szótár¹ kivétel, mely mind szókinésben, mind frazeológiában igen gazdag. Etimológiai szótár pedig egyáltalán nem volt.

ABAJEV a dialektológiai sajátságokat párhuzamosan, a két dialektus: az iron és a digor alakok szembeállításával mutatja be. Az oszét szavakat, szövegeket latin betűs fonetikus átírásban közli, a latin ábécé sorrendjében. A nem latin-írású nyelvekből vett példákat ugyancsak fonetikus átírásban adja — az orosz és a görög kivételével.

Fonetikus átírásának jellemző vonása az egyszerűsítésre való törekvés. Lehetőség szerint kerül a mellékjeleket. A redukált α magánhangzó és a bilabiális zöngés spiráns β esetében jelölése eltér a szokásostól: $\alpha = y$, $\beta (w) = o$ pl. *aembudyn, kcert*. A félhangzós $y-t$ w -vel jelöli: *dawyn*.

A fonetikus átírás nem szokásos a bilingvis szótárakban. Itt két okból volt rá szükség: egyrészt, mert a nem közvetlen szakembernek a cirillbetűs oszét szöveg megértésztő lett volna (a betűknek más a hangértékük, mint az oroszban), másrészt, mert az oszét ortográfia még nem egységes. Ahány szótár, annyiféle helyesírás. Különösen nagy eltérés mutatkozik például a geminált mássalhangzók, meg a beszélt redukált magánhangzók jelölésében (az utóbbiakat nem minden szótár jelöli).

Egy szócikk felépítése a következő: 1) Cím szó — fonetikus átírásban; előbb az iron, majd elvlasztva a digor alak. Ha a szó csak a digorban van meg, ezt a körülményt a szerző külön jelöli. Igéknél fel van tüntetve a praeteritum tő is; 2) A címszó orosz fordításban (ha szükséges, magyarázva); 3) A szó használatának, a különféle jelentésárnyalatoknak bemutatása nyelvi példákon, irodalmi idézetekkel (főként KOSZTA HETAGUROV műveiből, a Nart eposzból) vagy a beszélt nyelvből vett példamondatokkal (latin betűs fonetikus átírásban), s ezek orosz fordítása. A szócikk legnagyobb részét többnyire ez a frazeológiai anyag alkotja. Helyet kapnak a szócikkben az igék praeverbiumos összetételei, valamint a névszók fontosabb ragozott alakjai is; 4) A szó etimológiája; 5) A szóra vonatkozó bibliográfia.

A szótár helyét az iranisztikai kutatásban csak úgy határozhatjuk meg pontosan, ha létrejöttének történeti előzményeit is figyelemmel kísérjük. Azok a kutatók, akik a század elején foglalkoztak az oszétal, STACKELBERG, MILLER, MUNKÁCSI, azt csak mint az iráni nyelvek között elszigetelten álló nyelvet tekinthették. A belső-ázsiai, turfáni kutatások tárták fel azt az anyagot, mely az oszétot egy rendszerbe, a kelet-iráni nyelvek rendszerébe helyezi. Ekkor kerültek napvilágra a szogd, a szaka, a hvárezmi szövegek, melyek szoros rokonságot mutatnak az oszétal. A vizsgálatok során természetesen nem szabad megfeledkezni arról, hogy míg az oszét mai, élő nyelv, addig az előbb említettek közép-iráni nyelvállapotot mutatnak. A turfáni szövegek feldolgozásával nagy lendületet kaptak az oszét nyelvtörténeti kutatások, meg az oszét szófejtés. Ennek a munkának eredményeként jelent meg BAILEY nagy jelentőségű cikke, az „Asica”, és annak supplementuma,² BENVENISTE könyve, az „Études sur la langue ossète” (Paris, 1959), valamint MORGENSTIERNE művei.³ ABAJEV munkái közül legfontosabb az «Осетинский язык и фольклор» (Moszkva—Leningrád, 1949). Ebben a különféle nyelvészeti kérdések mellett nagy tanulmányt szentel az oszét dialektológiának, különösen pedig a szinte alig ismert, ám archaikus volta miatt igen fontos digor nyelvjárásnak.

Ugyanakkor — a kutatások fellendülésével egy időben — az oszét nyelv életében is nagy változások mentek végbe. Az Októberi Forradalom után az addig csak folklór szinten élő nyelv fokozatosan irodalmi nyelvvé alakult: az irodalmi, tudományos közlés eszközzé vált. Az irodalmi nyelvvé válás során differenciálódott a szavak jelentése, új szavak keletkeztek kölcsönzés vagy belső szóalkotás útján. Így a már meglevő szó-

¹ В. Ф. Миллер, Осетинско-русско-немецкий словарь. Под ред. А. А. Фреймана. I—III. т. Ленинград. 1927—1934.

² H. W. BAILEY, Asica: Transactions of the Philological Society. London. 1945, 1—38; Supplementary note to Asica: Transactions of the Philological Society. London. 1946, 202—206.

³ GEORG MORGENSTIERNE műveit főként a Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap (NTS, Oslo) c. folyóiratban publikálta. Fontosabbak: Orthography and sound system of the Avesta: NTS XII (1942), 30—82; Iranica: NTS XII (1942), 258—271.

tárak⁴ egyszerre elavulttá váltak. Felvetődött egy modern, mai igényeket kielégítő szótár megalkotásának szükségessége. Ezt a feladatot ABAJEV igen szerencsésen kapcsolta egybe az etimológiai szótár készítésével. Így összegezi mindazokat a tudományos eredményeket is, melyek a turfáni szövegek feltárása óta leszűrődtek. Ezt a roppant szétszórts s a kivüálláló számára szinte hozzáférhetetlen, nagy anyagot szintézisbe fogja össze.

Nem szükséges hangsúlyozni, hogy egy oszét etimológiai szótár magyar, sőt finnugor nyelvészeti szempontból sem érdektelen. Nem érdektelen nekünk legfőképpen a magyar nyelv iráni s azon belül oszét (alán) jövevényszavai szempontjából.

Az iráni jövevényszavak problémája régi keletű mind a magyar, mind a finnugor nyelvekre vonatkoztatva. A finnugor—iráni lekszikális kapcsolatokkal már STACKELBERG is foglalkozott a múlt század végén,⁵ majd MUNKÁCSI BERNÁT az „Árja és kaukázusi elemek a finn—magyar nyelvekben”, I. (Budapest, 1901), HERMANN JACOBSON „Arier und Ugrofinnen” (Göttingen, 1922) c. munkájában, BJÖRN COLLINDER az „Indo-uralesches Sprachgut”-ban (Uppsala, 1934). ALAN ROSS a számnévek tanulmányozásakor érinti ezt a kérdést.⁶ Külön a magyar nyelv iráni jövevényszavait MUNKÁCSI BERNÁT, HANS SKÖLD és ABAJEV vizsgálta.⁷ A finnugor nyelvekbe átkerült régi indo-iráni jövevényszavakat legutóbb COLLINDER tárgyalja „Fenno-Ugric vocabulary” (Stockholm, 1955) c. munkájában.

Nézzük meg: mennyiben járul hozzá ABAJEV etimológiai szótára a magyarban levő oszét jövevényszavak kérdésének megoldásához.

Az első, eddig megjelent kötet A-tól K'-ig öleli fel az oszét szókincset. A kötet átvizsgálása során kigyűjtöttem mindazt az anyagot, ahol magyar vonatkozás található.⁸ Az így összegyűlt anyag négy csoportra osztható: 1) a magyar nyelv iráni és oszét jövevényszavai, 2) a magyar és az oszét közös török jövevényszavai, 3) hangutánzószók, gyermeknyelvi szók (ezek, persze, nem bizonyítanak sem rokonságot, sem érintkezést, hiszen belső keletkezésűek), 4) olyan szavak, melyeknek egymáshoz való viszonyát ABAJEV sem látja tisztázottnak.

Ennek az anyagnak kiemelése a szótárból bizonyos fokig önkényes, hiszen az egészeknek csak igen kicsiny hányadát alkotja. Ugyanekkor ABAJEV iranista. Az ő célja az oszét szó etimológiájának meghatározása volt, s csak tágabb értelemben véve ezt, érintette a magyar szavakat. Így érthető és magyarázható az a hiányosság, mely a magyar szavak etimológiájánál fennáll. Az *agyar* szónál például megemlíti a vogul, az udmurt és a komi megfelelőket, a magyar szót mégis oszét jövevényszónak tartja. Az *iz* szónál viszont teljesen figyelmen kívül hagyja annak ugor etimológiáját, s szintén

⁴ WS. MILLER, Die Sprache der Osseten, Ossetisch—deutsches Wortregister: Grundriss der iranischen Philologie, Anhang zum ersten Band, 99—111. Strassburg, 1903. В. И. Аббаев, Русско-осетинский словарь. Москва. 1950. А. М. Касаев, Осетинско-русский словарь. Москва. 1952. Miller—Freimann szótár, ld. 1) jegyzet!

⁵ P. P. Штакельберг, Ирано-финские лексикальные отношения: Восточные древности. Москва. I (1893): 3, 283—298.

⁶ ALAN ROSS, An Indo-European—Fennougrian loanword problem: Transactions of the Philological Society. London. 1944. 45—94.

⁷ MUNKÁCSI BERNÁT, A magyar fémnevek őstörténeti vallomásai: Ethnographia V (1894), 1—25; Alán nyelvmélekek szókincsünkben: Ak. Ért. 1904: 105—110; Alánische Sprachdenkmäler im ungarischen Wortschatze: KSz. V (1904): 304—329. HANS SKÖLD, Die ossetischen Lehnwörter im Ungarischen: Lunds Univ. Årsskrift XX (1925): 4.

⁸ Magyar vonatkozások az alábbi címszavak alatt találhatóak (zárójelben a magyar szó és a lapszám): ad | adæ (iz, 28.), arg (ár, 64.), avg | avgæ (üveg, 84.), æda (atya, 103.), ægas | ægas, igas (egész, 119.), ældar (aladár, 126—128.), æna (anya, 148.), ærx | ærxæ (árok, 185.), ærzæ, ærzæ (ezer, 186—187.), æssyr | ænsur(æ) (agyar, 189.), ævzist | ævzestæ (ezüst, 212—214.), bûd | bodæ (búz, 269.), bydyrg | budurgæ (bútor, 276.), byrc | burcæ (bors, 281—282.), cæg (cége, 295—296.), dælimon | dælujmon (manó, 354.), dengyz | dengiz (tenger, 362.), zegen, zegejnæ (gyékény, 396.), zonyg | conæg, conug, zonug (szán, 397—398.), egar (jegar) (agár, 411.), fæsmærun : fæsmard (ismer, 459—460.), fydyn : fyst | fedun : fist (fizet, 473—474.), fizonæg | fezonæg (főzni, 477—478.), æfsærm, æfsarm | æfsarm, æfsar (szemérem, 482—483.), fu (fúj, 485.), gakkuk | gakkok, guguk (kakukk, 506.), gynasû, gynasoy (kénese, 531.), kakon | kokojnæ, koko (kékény, 568.), kard (kard, 571.), kaw | kawæ (káva, 573—574.), kædo | kærttu (körte, 584.), kært (kert, 586—587.), kærz | kærzæ (kóris, 587—588.), kæsæg | kæsalgæ (keszeg, 588.), kœyr | kur (ökör, 608.).

oszét jövevénytárgyalja. Megerősíti a *fizet* szó eddig bizonytalan iráni etimológiáját az oszét megfelelő etimológiájának megadásával, bár ez kisebb korrekcióra szorul. *Égész és üveg* szavunknál s az erősen vitatott eredetű *kert*, *ezér*, *ezüst*, *keszeg*, *ár*, *szemérem*, *ismer* stb. szavaknál — nagy mértéktartással — az eddigi etimológiákat ismerteti, ő maga azonban az esetek nagy részében nem foglal állást a sokszor egymásnak ellentmondó magyarázatokkal szemben. A nagy elterjedtségű kultúrásoknál (*kert*, *ezér* stb.) joggal feltételezi, hogy azok elterjedéséhez a szkita-szarmata környezet szolgált közvetítő közegül.

A magyar anyagnál található néhány sajtóhiba (*atja*, *anja*, *tengez*: *atya*, *anya*, *tenger* helyett) helyenként értelemzavaró.

Ha végigtekintünk az ABAJEV nyújtotta etimológiai anyagon, kiderül, hogy az általa közölt etimológiák ilyen vagy olyan formában már mind szerepeltek a magyar nyelvészeti irodalomban. Új etimológiát nem ad. Mindez arra mutat, hogy az eddig nagyjából körvonalazott iráni illetőleg oszét jövevénytárgyaló anyag mennyisége már nem fog emelkedni. Hátra van még természetesen a jövevénytárgyalóknak egy nagy csoportja, melyet ABAJEV majd csak a második kötetben fog tárgyalni: *méreg*, *vért*, *verem*, *hid* stb.

ABAJEV etimológiai szótárának jelentősége magyar szempontból az, hogy a legfrissebb iranisztikai kutatási eredmények birtokában pontosabbá teszi, rostálja, megerősíti a már meglevő etimológiákat. Kívánatos lenne, hogy az elkészülő szótárt majd egy soknyelvű szótárkészítő készítse ki.

APOR ÉVA

Általános nyelvészeti tanulmányok. I.

Szerkesztő Telegdi Zsigmond. Akadémiai Kiadó. Budapest 1963. 338 lap

E rendkívül gazdag és változatos tartalmú kötet, melyet joggal hasonlíthatunk az Al. Graur köré csoportosult román nyelvészek hasonló kiadványaihoz,¹ előzéklapján a következő tájékoztató jellegű megjegyzést viseli: „Készült a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében”. Ez a megjegyzés azért fontos, mert a Nyelvtudományi Intézet vitalitásának és módszerbeli hajlékonyságának újabb bizonyítéka: a modern nyelvtudomány művelése végre nem csupán pusztán óhaj, hanem megvalósult tett, amelyet elégedetten állíthatunk az Intézetben virágzó „hagyományos” kutatási módok és törekvések jeles eredményei mellé.² A „koegzisztencia” nemcsak lehetséges tehát, hanem sok tekintetben megtermékenyítő hatású is. Ugyan miből indulna ki a ma és a holnap nyelvésze, ha nem a tegnapi legjobb eredményeinek dinamikus szellemű, állandóan új szempontokkal gazdagodó átértékeléséből?

Múlt és jelen szoros összefonódásáról, a feltétlenül szükséges tudománytörténeti háttérrel tanúskodik mind Telegdi Zsigmond Szerkesztői bevezetése (5—9), melynek alcíme ez is lehetett volna: Saussuretól Bloomfieldig, mind pedig A nyelvtudomány meghasonlásáról című, német verzióban már ismert adaléka³ (295—305), amelyről, ha ismét alcímet adnánk neki, ezt mondhatnók: Saussuretól Chomskyig. A kiindulópont tehát itt is, ott is Saussure, de már nem csupán a Cours-nak sok tekintetben annyira átdolgozott szövege alapján, hanem — amint magunk is évek óta óhajtottuk — legalább is egyes pontokon a Godel-féle adalékok alapos kiértékelésével.⁴ Említhetnők a Saussureig való visszanyúlás egyéb példáit is. Mindent összevéve az a benyomásunk, hogy amint a modern európai költészet elképzelhetetlen Baudelaire úttörő tevékenysége nélkül, éppen úgy a modern nyelvészet atyja is Saussure, akinek fellépte szinte két hatalmas korszakra tagolja tudományunk történetét.

Ha a kötet anyagát — tehát a már említetteket nem számítva 16 cikket — hang-, szó- és mondatlan hagyományos hármassága szempontjából vizsgáljuk, nagyon egyenlőtlen képet kapnánk s ráadásul nehezen tagolható is. Mindenesetre feltűnő lenne a

¹ Probleme de lingvistică generală. I. (I. róla írt ismertetésemet is: NyK. LXIII, 444—8). Azóta még két újabb kötet jelent meg.

² Megjegyzendő azonban, hogy a 17 munkatárs közül csak 9 dolgozik a Nyelvtudományi Intézetben. A külső munkatársak közül viszont nem egy (mint Berrár Jolán és Temesi Mihály) már eddig is részt vett az Intézet fontos termékeiben.

³ Vö. Über die Entzweiung der Sprachwissenschaft. ALH. XII, 95—107.

⁴ Vö. R. Godel, Les sources manuscrites du Cours de Linguistique générale. Genève—Paris 1957. Idézve: 298, 350.

kifejezetten hangtani vonatkozású cikkek háttérbeszorulása (Magdics Klára egyébként kitűnő tanulmánya az utóbbi tíz év hanglejtéskutatásáról [201—236] szintén csak másodközlés⁵) s az egykor oly divatos fonológiának szinte teljes mellőzése (ez persze nem szemrehányás, csupán ténymegállapítás). Helyesebben járunk el talán, ha a már jelzett tudománytörténeti fonalhoz térünk vissza, és ennek megfelelően próbálunk tájékozódni a szerzők nevének ábécé-rendje szerint közölt cikkek közt.

Kétségtelenül a Saussure előtti nyelvészet körében gyökerezik egyrészt John Ries mondattani felfogása, amellyel Elekfi László értékes és alapos tanulmányában foglalkozik (77—90; vö. Berrár Jolán A mondat formai ismertetőjegyei c. cikkének Riesre vonatkozó fejezetével: 54—8), másrészt a humboldtiánus Weisgerber nyelvelmélete, amelyet Temesi Mihály ismertet (307—24), végül pedig Vértés Edit összefoglalása Brøndal szófajelméletéről (325—338). Bőséges anyagot találnak a kötetben azok is, akiket Saussure elmélete, illetve a saussurei örökség további sorsa érdekel. A nyelvi jel pszichologista koncepcióját, Saussuretól Gomboczon át Ullmannig és Kronasserig, Antal László éles kritikai érzékkel teszi mérlegre (11—17). Természetesen szintén Saussureból indul ki Herman József, akinek Az alak és a jelentés kapcsolatának kérdéséhez c. cikke (125—142) egyrésztől bizonyos fenntartásokat közöl a disztribúciós analízist és egyébként szigorúan alaki szempontú leíró módszereket illetően, másrésztől pedig megszorításokat javasol a nyelvi jel önkényessége tárgyában: „a jel hangsorának materiális, fonetikai tulajdonságai a jelentéstől függetlenek” ugyan, de „az önmagukban önkényes alakok közötti kombinációs lehetőségek már nem önkényesek, mivel ezeket a jelentés szabja meg” (142). Herman cikkében azonban akad olyan megállapítás is, amely részletesebb kifejtést igényelt volna. Kérdés például, vajon a francia igeragazas valóban „személyjelek köztelenek [a ritkítás tölem!] pre- és infixálásán” (139) alapul-e. Hol a szemelyjel „prefixálása” a *Pierre va à l'école* mondat állítmányában, vagy a *Parle! Couche-toi!* típusú parancsoló mondatokban?

Ugyancsak a nyelvi jellel, de annak egyik sajátos fajával foglalkozik Balázs János, aki A tulajdonnév és a nyelvi jelek rendszerében c. cikkében (41—52) azt az előadását fejleszti tovább, amelyet 1961-ben tartott a firenzei onomasztikai kongresszuson.⁶ Balázs szerint a tulajdonnevek olyan szintagmatikus kapcsolatokról alakultak ki, amelyekben a csoportjelölő köznévként „a tulajdonnév értelmezője” (45; vö. Hérodotosznál *Μάγισ ποταμός* stb.). Balázs tétele alaposabb vizsgálat kiindulópontja lehetne, mert a kétségtelenül meglevő értelmezős szintagma nemigen lehet a tulajdonnevek egyetlen forrása. Nagyon figyelemreméltó az, amit Balázs a tulajdonnév jelentéstartalmáról vall. Az eddigi nézetekkel szemben kétségtelen, hogy a tulajdonnév is bír jelentéssel (51), bár ez a jelentés nyilván más természetű, mint a közneveké (41—2).

A mondat meghatározásának különböző „postsaussuránius” változatait Berrár Jolán szerencsésen kapcsolja össze a riesi kutatások örökségével. Örvedetes, hogy a magyar nyelvtudományt végre szoros kapcsolatba hozza De Groot glosszematikájával (59 kk.), Szmirnyickij elméleteivel (63 kk.), valamint Gardiner és Bloomfield felfogásával (65 kk., 71 kk.). Végeredményben Berrár 5 pontban foglalja össze azt, amit minden mondat nyelvi anyagáról el lehet mondani (75). Felsorolásának első pontja azonban („a mondat artikulált beszédhangokból áll”) természetesen vonatkozik a szóra is, sőt a beszélt nyelv egészére. Ha mindjárt az elején az intonációs sémával egybefoglalt beszédhangokról lenne szó, a „mondatszerűség” kritériuma sokkal jobban kidomborodnék (az intonációról vö. még a 68—9. lapon írottakat, valamint Magdics Klára egész idézett cikkét). — Lényegében véve „postsaussuránius” teóriát ismertet Károly Sándor is, akinek a kötet Tesnière szintaxisa és a szintaxis néhány kérdése c. cikkét közli (161—86). Itt elsősorban az problematikus, vajon a tesniéri *connexion* fogalmát szabad-e „alárendelő szintagmatikus viszonytal” értelmezni (164). Később egyébként maga Károly is elismeri az igéről és alanyáról a következőket: „szerkezetes felépítése szempontjából, a konnexió szempontjából egyenrangúnak tartom a kettőt” (177). Kissé részletesebb kifejtést igényelt volna Tesnière szintagmatana (176). A szintagmatika elemzésénél természetesen érdemes lett volna utalni a szintagma legfontosabb szovjet (illetve orosz) irodalmára, különösen pedig Karcevszkijre, akinek felfogását talán egykor ismerte Gomboc is.

A tegnap és a ma nyelvtudománya közt hidat jelent a kötet egyetlen, de kitűnően dokumentált dialektológiai dolgozata a Fringsre és Lazicziuszra egyformán hivat-

⁵ Vö. Research of intonation during the past ten years. ALH. XIII, 133—66.

⁶ Vö. Le nom propre dans le système des signes linguistiques. VII Congresso Internazionale di scienze onomastiche. 153—9.

kozó germanista Hutterer Miklós tollából (Nyelvföldrajz és dialektológia. 143—59). A tanulmány a dialektológia strukturalista jellegű értékelése; Hutterernek feltétlenül helytálló véleménye szerint ugyanis „a nyelvjáráskutatás a strukturalista vizsgálódások köréből sem zárható ki. A nyelvjárás . . . önálló corpus, melynek kutatása végső fokon módszertanilag is azonos lehet bármely más hasonló szintű corpus kutatásával” (145). Nagyon érdekesek Hutterer megfigyelései mind az U. Weinreich munkája révén (Languages in Contact. New York 1953.) ismét fellendült bilingvizmus-kutatásról (156), mind pedig a magyarországi jiddisnek „nyitott rendszerre” alakulásáról (152). Nem kevésbé fontos két híres saussurei terminus, ti. a „linguistique interne” és a „linguistique externe” kritikája.

Örvendetesnek tartjuk, hogy végre a szomszédnépek általános nyelvészeti kutatásai is kezdik elfoglalni az őket jogosan megillető helyet hazai tájékozódásunkban. Bakos Ferenc Al. Graur román akadémikus Studii de lingvistică generală c. munkájához (átdolgozott új kiadása 1960-ban jelent meg) fűz gondolatkeltező megjegyzéseket (19—41). Kár, hogy Bakosnak még nem volt alkalma hasznosítani I. Jordan megjegyzéseit Graur egy másik könyvéről (Limba română XII, 658—62); a vita anyagát ez a fontos román hozzászólás feltétlenül elmélyítette volna. Bakos cikkében végre előkerülnek az irodalmi nyelv kérdései is (37); ilyen értelemben a cikk közvetlen előzményül szolgál Fónagy Iván és Soltész Katalin adalékaihoz. Fónagy A stílus hírértéke címen⁷ (91—123) a stilisztika alapproblémáit boncolja az információelmélet szempontjából; ez a rendkívül érdekes és a stilisztikai kutatások legújabb irányait is magába olvasztó szintéziskísérlet azonban „Az egyéni stílus” c. alfejezetben kissé váratlanul értékesíteni próbálja az írói alkat pszichoanalitikus vizsgálatának egyes eredményeit (119 kk.), s így azután pl. Mallarmé kulcsszavai (vö. 119) úgy vetnek fényt élmény és alkotás kapcsolatára, mintha e szavak javarésze nem is lenne a francia költői nyelv h a g y o m á n y o s eleme, s nem tartoznék egyébként is szinte a dantei „legszebb szók” kategóriájába (vö. *reve, ombre, rose, pur, nu*, stb.). Kissé meghökkenítő továbbá „permanens kollektív közleményt” (121) keresni az e g é s z romantikában, az e g é s z expresszionista vagy impresszionista stílusban. Mindez — ha az egyéni művészi intonációkat nem vesszük eléggé figyelembe — a szépirodalmi stílus beható elemzése helyett könnyen torkollik valaminő terminológiai sematizmusba. A stílus fogalma túlságosan affektív jellegű (123), híven Bally tanításához. Sokkal helyesebb lenne a stilisztikai szándékot a tudattartalom e g é s z é v e l magyarázni, vagyis figyelembe venni a „choix” nem affektív jellegű elemét is.

A legismertebb szókincs-statisztikus, P. Guiraud módszerét J. Soltész Katalin igen áttekinthető módon teszi vizsgálat tárgyává Guiraud statisztikai módszere a szókincs vizsgálatában c. tanulmányában (263—72), amely eredetileg a matematikai nyelvészet egyik munkaértekezletén hangzott el előadásként. Guiraud-nak elsősorban Les caractères statistiques du vocabulaire (Paris. 1954.) c. munkája kerül elemzésre. A kulcsszavak problémája itt ismét fontos szerephez jut (270—1), de egyrészt kétségünk van aziránt, vajon Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Apollinaire, Valéry, Claudel egyforma mértékben szimbolista költők-e (kételyeink különösen Apollinaire-ra és Claudelra vonatkoznak!), másrészt a kordivat nyilván jelentékeny mértékben befolyásolta a francia költői szókészlet fejlődését is. Mindenesetre rendkívül fontos lenne a legújabb francia szépirodalmi nyelv történeti jellegű szótárának kidolgozása. Valószínűség-számítással Baudelaire „excentrikus témaszóit” (271) alig lehet kielégítően értékelni, annál inkább viszont jó történeti szótár és jó írói szótárak segítségével.

A legmodernebb nyelvészeti törekvéseket három fontos közlemény képviseli: Szépe György A generatív grammatika transzformációs modelljéről értekezik (273—94), Papp Ferenc az *után* névutós szerkezetek transzformációs analizisét vizsgálja (237—61), a tanulmánykötet matematikus munkatársa, Kiefer Ferenc pedig a szovjet matematikai nyelvészet egy modelljét írja le (187—200). Szépe György vallomása szerint dolgozatának „alig több a célja, mint Noam Chomsky (főleg grammatikai) koncepciójának bemutatása a magyar olvasó számára” (273). Valójában a cikk ennél jóval több: nem egy részlete világosan tükrözi a magyarországi matematikai nyelvészet eredeti adalékait (vö. pl. 291. l.), amelyek jórészt nyelvünk sajátos struktúráján alapulnak. — Papp Ferenc, a debreceni egyetem orosz tanszékének docense, eredményesen hasznosítja a transzformációs analizisre vonatkozó szovjet irodalmat; kár, hogy az *után* névutó egyik-másik itt jelzett használata — például a „vmi *után* nevez el” szókapcsolat — erősen

⁷ A cikk lengyel változata: O informacjii stylistyczei. Pamietnik Literacki IV, 507—25.

germanizmus-ízű (242, vö. ÉrtSz. VII, 66). Általában az ÉrtSz. nyújtotta szemantikai tagolás lényegesen áttekinthetőbb és következetesebb, mint a Papp Ferencé. — Kiefer Ferenc a szovjet eredményeket szerencsésen kapcsolja össze a nyugatiakkal, főleg pedig az amerikaiakkal; nemcsak átveszi O. Sz. Kulagina célkitűzéseit,⁸ hanem kifejezetten arra vállalkozik, hogy röviden ismertesse és kritikailag elemezze Kulagina elméletét. A cikk lépésről-lépésre világosan követhető gondolatmenetét értékes végkövetkeztetés zárja le: „A szabályosság, egyneműség és egyszerűség fontos szerepet kaphat a hagyományos nyelvészeti kutatásban is. Bár Kulagina elsősorban a gépi fordítás szempontjait vette figyelembe elméletének kidolgozásában, nem vitatható, hogy az általános nyevészet is sokat nyerhet, ha nem zárkózik el a matematikai apparátustól és absztraktabb gondolkodásmódtól” (200).

A nagy gonddal és lelkes ügyszeretettel szerkesztett kötet szövege, sajnos, itt-ott nem ment át kellő korrekción. A Bodrog folyónak lexikonban olvasható meghatározása inkább kétféle, mintsem egy mondat (51: „a Tisza jobboldali mellékfolyója; 280 km²”); Elekfi dolgozatában meglepően pongyola szerkezetű egy nem is lényegtelen mondat: „az egyenes mondatról azt állítja, hogy benne a főnévi alanyt magasabb hangon ejteték (s erre kellő bizonyíték nincs) . . .” (78). Marouzeau nem *Traité stylistique* (92), hanem *Traité de stylistique* c. munkát írt. *Ermattinger* neve (i. h.) helyesen *Ermattinger*. I. Jordan hangnyújtásos példája *Ce faceee?*, és nem a románul egyszerűen kiejthetetlen **Ce facee?* (98). *Baudouin* helyett feltűnő *Beaudouin* (sic! 100), *Saumjan* helyett *Saumján* (164). stb. Mindezek természetesen csekélységek, de ne feledjük, hogy szemezgetésünk mindössze 4 cikk szövegén alapul.

E kisebb-nagyobb fontosságú elírásokon vagy nem eléggé átgondolt fogalmazásokon kívül feltétlenül érdemes szótannunk még két hiányosságot: hiába kerestünk ugyanis a kötetben egyrészt megfelelő *t á r g y*- és *n é v m u t a t ó*t, amely már egymagában is nyelvészeti kutatásaink „új hullámának” útjelzője lehetett volna, másrészt pedig hiányoljuk az egyes cikkek idegen nyelvű tartalmi összefoglalását. Tudjuk, hogy számos közlemény már megjelent idegen nyelven, illetve a közeljövőben megjelenik. Mindazonáltal hangsúlyoznunk sem kell, hogy az időben és térben annyira szétszórt egyéb közlési lehetőségek a rezümék együttes közlését korántsem pótolhatják.

GÁLDI LÁSZLÓ

Alo Raun: Johdatusta strukturalikielietiteeseen

[Bevezetés a strukturalizmusba.] Tietolipas 30. Helsinki. 1963. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 82 l.

I. ALO RAUN, a Bloomingtonban élő, észt származású amerikai nyelvész ebben a könyveskékjében a strukturalizmus alapfogalmait tisztázza. A könyveske alapjául azok az előadások szolgáltak, amelyeket a szerző az 1960/61. tanévben a helsinki egyetemen tartott. Miként az „Előszó”-ban (Alkulause, 5–6. l.) maga is mondja, mindössze áttekintést akart adni a strukturalizmusról, mégpedig — a dolgok természete szerint — elsősorban az amerikai strukturalizmusról. Így nem ment részletekbe, s csupán azokat a kérdéseket tárgyalja, amelyekben már többé-kevésbé egységes nézetek s egységes fogalmak alakultak ki. Forrásai elsősorban H. A. GLEASON „An Introduction to Descriptive Linguistics” (2. kiadás. New York. 1961) és CHARLES F. HOCKETT „A Course in Modern Linguistics” (New York. 1958) voltak. Valójában azonban a soron következő fejezetekben a deskriptív nyelvészet minden számottevő képviselőjének a nevével találkozunk. Egy-egy fejezet tárgyalja a fonológia, illetve a morfológia és a mondatlan kérdéseit (Fonologia, 7–30. l.; Morfológia ja syntaksi, 31–45. l.). Ebben az utóbbi fejezetben szól a szerző a transzformáció-elméletéről, illetőleg a generatív nyelvtanról is. — A következő fejezet azt tárgyalja, hogy mit adott hozzá a strukturalizmus az összehasonlító nyelvtudományhoz (Strukturalin kieliitteen lisiä vertailevalle kieliiteteelle, 46–57. l.). Itt esik szó a glottokronológiáról, melynek megalapozója s első alkalmazója MORRIS SWADESH volt. Ugyanitt szól a szerző még arról is, hogy hogyan fejlesztette tovább ezt a módszert H. K. J. COWAN, A. L. KROEBER, valamint ő maga is EEVA KANGASMAA-MINN-nel egyetemben. A glottokronológia módszerét ők ketten előbb a finnugor, majd

⁸ „Olyan speciális nyelvtan konstruálásáról van szó, amely bármely nyelv esetén használható és amely a matematikai elméletek mintájára épül fel” (187).

pedig a török nyelvekre alkalmazták. — A negyedik fejezet a nyelvek tipológiai osztályozásának a kérdéseivel s e módszer alkalmazásának hasznával foglalkozik (58—65. l.). Itt főként E. SAPIR és J. E. GREENBERG felfogásával ismerkedünk meg. — A „Befejező megjegyzések” című utolsó fejezetben (Loppuhuomautuksia, 66—70. l.) kerül szóba a HJELMSLEV nevéhez fűződő glosszematika, továbbá még a gépi fordítás és a pszicholingvisztika is. — Igen becses az ez után a fejezet után következő négytápos bibliográfia (Kirjallisuutta, 71—74. l.), amelyet a szerző nagy gondnal állított össze. LAZICZIUS GYULÁNAK két munkája is szerepel a bibliográfiában. — A név- és tárgymutató (Hakemisto, 75—80. l.) megadja a strukturalizmus angol terminusait is a finn megfelelőikkel egyetemben.

2. RAUN könyvecskéje amellett, hogy valóban alapfogalmakat tisztáz, egyszersmind azt is példázza, hogy az ún. tradicionális nyelvtudomány és az ún. modern nyelvészet nemcsak hogy jól megférnek egymás mellett, hanem egyenesen kiegészítik egymást. Köztudomású, hogy a szerző jeles képviselője Amerikában a finnugor nyelvtudomány-nak, egyszersmind azonban — anélkül, hogy finnugrisztikai működését megtagadta volna — igen sokat tett a deskriptív jellegű nyelvészeti vizsgálatok előbbrevitele érdekében. Könyvének nagy érdeme a mi szempontunkból, hogy a deskriptív módszerek alkalmazását finnugor — köztük magyar — nyelvi példákkal is illusztrálja. RAUN munkája arra ösztönöz bennünket, hogy mi is elvégezzük a szükséges fogalmi tisztázást.

FABRICIUS-KOVÁCS FERENC

Lazicius Gyula: Fonetika

Egyetemi segédkönyv. [2. kiadás.] Budapest, 1963. Akadémiai Kiadó. 210 l.

A hangtan kitűnő magyar művelőjének 1944-ben megjelent fonetikáját 1961-ben németül is kiadták (ismertetése FÓNAGY IVÁN tollából: NyK. LXV, 233—4). Az új magyar kiadás szövege úgyszólván csak néhány stílusbeli fordulaton és igen kevés bibliográfiai pótlásban tér el az elsőől; szükséges lett volna a címlapon föltüntetni, hogy a kötet 2. kiadás.

FÓNAGY IVÁN „utószava” (189—207) több annál, mint amit a szerény cím mögött sejtethetünk: LAZICZIUS könyvének méltatásán (199—202) kívül a legújabb idők fonetikájának számos gondolatát, törekvését, eredményét ismerteti (189—199). Az utóbbi részben sok ismeretet tömörít, világos és érdekes előadásban. Nagyon hasznos a mintegy 150 tételre terjedő irodalmi jegyzék is. Ebben, valamint az utószóban több adat javításra szorul. Az a gyanúm, hogy a 203. lapon DUNN egy munkájával kapcsolatban — per analogiam: *szóhasadás* — címhasadás következett be: úgy látszik, ugyanannak a munkának a címe két — egymástól eltérő — másolatban került bele az irodalmi jegyzékbe. A 204. lapon MÁRTONYNAK és társainak egy német című munkája szerepel: *Zur Analyse und Synthese von Vokalen und Geräuschlauten: IVth Intern. Congr. Phon. Sc., 208—213*. Az idézett helyen MÁRTONYÉKNAK angol nyelvű közleményét látom: *On the Analysis and Synthesis of Vowels and Fricatives*. TOMATIS, A. közleményének címében nem *action* van, hanem *réaction*. Stb. — Mindezt azért is jó szóvá tenni, mert az utószónak a modern fonetikára vonatkozó fejezetei, a hozzájuk csatolt könyvészeti résszel, érdemesek arra, hogy — megfelelő átdolgozás után — önállóan is megjelenjenek.

VÉRTES O. ANDRÁS

Fónagy Iván: A metafora a fonetikai műnyelvben

Adatok a tudományos gondolkodás fejlődésének történetéhez

Budapest, 1963. Akadémiai Kiadó. 67 (+ 1) l. Nyelvtudományi Értekezések 37. sz.

1. A világban való tájékozódásunk — nemcsak a miénk, hanem minden élőlényé — a hasonlóságon (illetőleg azonosságon) és a különbségen alapul. Innen az analógiának a köznapi és a tudományos gondolkodásban való igen nagy, a tudományban maig sem eléggé becsült szerepe (ez utóbbira: H. HÖFFDING: *Der Begriff der Analogie*. Leipzig, 1924): az ismeretlen dolgokat a már ismerteknek analógiájára fogjuk föl, illetőleg képzeljük el.

Az ismeretlen tárgynak, jelenségnek az ismerthez való kapcsolása az eseteknek egy részében — legalábbis többé-kevésbé — önkéntelen folyamat, s nyilván a filogene-

tikus fejlődés mélyebb rétegeiből származik. A fogalmi gondolkodás általában a kortikalizációnak újabb, magasabb rendű eredménye.

2. Az ismeretlennek az ismerthez való társítása sokszor metaforában nyilvánul meg. FÓNAGY szerint a „metaforikus gondolkodás» a spontán képzettársítás és a tudatos fogalomalkotáson alapuló tudományos gondolkodás között foglalt helyet» (47). Szerinte a „kérdéssel feltevést tudatos, sőt céltudatos. Azt kérdezzük magunktól: miféle hang is az az [i], az az [k]. De a válasz nem a hangjelenségek tudatos elemzésén alapul, hanem a hangok képzési mozzanataiból, hangtulajdonságaiból kiinduló tudat-előttés (esetleg tudattalan) fantáziákon.» (I. h.) „Amikor vékonynak, nedvesnek, finomnak (édesnek) nyilvánítjuk a hangot, kerülő úton közelítjük meg a valóságot. Ez a kerülő, a tárgyának ez a körüljárása, úgy látszik, a megismerés menetének szerves része.» (48) „A nyelvtudomány történetében is szükségképpen előzi meg a metaforákra támaszkodó leírás a hangok tudományos jellemzését.» (I. h.)

A dolgozat ezt a metaforára támaszkodó leírást, illetőleg magukat a metaforákat négy fejezetben vizsgálja: 1. grammatikusok (4—22), 2. rétorok, költők, gyermekek metaforái (23—4), 3. a metaforák értelme (25—39) és 4. funkciói (40—55).

Az 1. fejezetben olyan sok grammatikust elemzett, hogy a fonetika történetének a kutatói számára már csak e szerzők munkáinak a címjegyzéke is tanulságos. De különösen gazdag ez a rész és általában az egész tanulmány a hangokra vonatkozó metaforák adataiban.

A *nyúlánk, fúrge, gyors* zárhangok, a *kövért, tett f* (12), a *vékony, finom i*, a *kerék o*, *nagy a*, *széles e*, a *sötétséget, titokzatosságot* kifejező *u*, a *legszeledebb l* (23) mellé sorakoznak a *fanyar, metsző, megtört* (3) hangok, a *nedvesek* (3, 17, 24 stb.), a *férfiások* (8, 18, 25 stb.), és a *nőiesek* (8, 18, 25) . . . Érdekes, hogy ezeknek a metaforáknak vizsgálata alapján kiderült nem egy európai és keleti (indiai stb.) hangtani terminus fejlődésének a konvergenciája.

Fölmerül a kérdés, hogy mi az oka ennek a konvergenciának? FÓNAGY megállapítása szerint a fonetikai metaforák és az általuk megjelölt fiziológiai és akusztikai jelenségek közt a kapcsolat nem (csak) formális, hanem reális. A metaforák egy része képzési mozzanatokra vezethető vissza (26—37); például a *lágylított*, palatális zárhangok képzése lazább, mint a megfelelő „nem lágylított” zárhangoké (27). Más részüket magával a hangjelenséggel magyarázható; az *s* hangot *élesebbnek* mondjuk az *š*-hez, az *e*-t és különösen az *i*-t az *ε*-hez viszonyítva; ezeknek az *éles* hangoknak egyetlen közös sajátosságuk van: magasabban fekvő felső formásuk különbözteti őket a *tompább* beszédhangoktól (26).

3. A tanulmány két végső következtetése nemcsak a fonetika történetének, hanem a tudományos gondolkodás fejlődésének a szempontjából is figyelemre méltó: 1. minden „metaforának értelme van: sőt olyan ismereteket tételez fel, mellyel a terminusok megalkotói nem is rendelkezhettek”; 2. a „metafora egy sajátos — a fogalmi gondolkodással nem azonosítható — szellemi folyamat terméke. A »metaforikus gondolkodás« kiegészítő, előkészítő fázisa az absztrakción, a fogalmi gondolkodáson alapuló megismerésnek” (56).

A dolgozat annyira ötletes és színes, hogy szinte észre sem vesszük a számítás, leírás vagy sajtóhibák szeplőit. (Példaképpen megemlítem, hogy nyilván téves a 35. lapon a II. 1. pont 98,92%-os és 1,08%-os adata, s hogy a 49. lap KEMPELEN idézetébe is több hiba csúszott.)

VÉRTES O. ANDRÁS

Melich János, Dolgozatok II.

Budapest, 1963. 148 lap. Nyelvtudományi Értekezések 41. sz.

1. MELICH JÁNOS (1872—1963.) első tudományos dolgozata 1893-ban, egyetemmel hallgató korában jelent meg („A Besztercei Szójegyzék”: Nyr. XXII, 117—124, 173—182). Ettől az időtől kezdve Melich János páratlan bőséggel ontotta a kisebb-nagyobb közleményeket, melyeknek teljes száma az 1100-at is meghaladja. Ugyanennyire impozáns azonban Melich életműve akkor is, ha a „non numerantur, sed ponderantur” elve alapján nem mennyiségi, hanem minőségi oldaláról nézzük. Tudományos pályája elején Melichet főként a jövevényszavaknak a kutatása vonzotta, így különösen a magyar szókincs német és szláv elemeit. Ennek a korszaknak összefoglaló jellegű terméke a „Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes” (1900.), melyet

Lumtzer Viktorral társulva készített, valamint a „Szláv jövevényszavaink I.” (1903—1905.). A német és szláv jövevényszavakkal való foglalkozás készítette elő MELICH JÁNOST arra, hogy GOMBOCZ ZOLTÁNNAL együtt a magyar szókinész egészét felölelő Magyar Etymologiai Szótár (I—II. 1914—1944.) megírására vállalkozzék. E szótár, sajnálatos módon, monumentális torzó maradt, mert mindössze az egyharmada került nyomdába. Szócikkeinek kivételesen nagy tudományos értékét külföldön is elismerik. Az egyik tekintélyes bibliográfiai kézikönyv a következő szavakkal méltatja a Magyar Etymologiai Szótárt: „Ouvrage fondamental, le plus parfait dictionnaire étymologique jamais publié en aucune langue” (L.-N. MALCLÈS, Les sources du travail bibliographique. II. Genève—Lille, 1952. 412). A Magyar Etymologiai Szótár írása közben, de már korábban is, szüntelenül kutatta Melich a magyarországi földrajzi névanyagot. A földrajzi névanyagra támaszkodva írta meg „A honfoglalás kori Magyarország” (1925—1929.) című monográfiáját, mely rendkívül serkentőleg hatott a történeti toponomasztika művelésére az ország határain túl is. Lényegében etimológiai, tárgykörü munkássága mellett nem hanyagolta el Melich a nyelvtudomány egyéb területeit sem. Forráskiadó és kritikai tevékenysége különösen kiemelkedik. Alapvető tanulmányban dolgozta fel a régi magyar szótárakat („A magyar szótárírodalom”. 1907.).

A Dolgozatok II. című kötetben közzétett tanulmányok — akárcsak a Dolgozatok I. (Bp., 1957. NytudÉrt. 11. sz.) tanulmányai — egy alkotómunkában eltöltött, kivételesen hosszú élet alkonyán keletkeztek. Öregkorban összegyűjtött kalászkok ezek, amelyek arról tanúskodnak, hogy Melich János lelkének fausti nyugtalansága akkor sem csillapodott le, mikor teste már erőtlenedett. Nem hagyták cserben fő erényei sem: a nyelvtörténet forrásainak lehető leggondosabb kiaknázása, a korábbi szakirodalom lelkiismeretes bírálata és ragyogó ötletesség, hipotéziseket termő fantázia. A problémákkal való szakadatlan belső vívódásnak azonban Melich írásaiban bizonyos külső velejárái is szoktak lenni, mint amilyen például az arányok eltolódása, a kompozíció lazasága. Nyoma van ennek a Dolgozatok II. tanulmányaiban is.

2. A Dolgozatok II.-ben közzétett tanulmányok a következő tematikai csoportokra oszlanak: a) Anonymus Gestájáról; b) Névteni tanulmányok; c) Etimológiai és szótörténeti tanulmányok; d) A nyelvújítás történetéhez.

Az „Anonymus Gestájáról” című tanulmányt MELICH JÁNOS 1960-ban, nyolcvannyolcadik életében írta. A benne kifejtett gondolatok azonban nem új keletűek, hanem hosszú évtizedek során érelődtek meg Melichben. A magyarok honfoglalásának történetét előadó Gesta Hungarorum névtelen szerzője, a magyar történeti irodalom legvitatottabb személye a történészeknek és nyelvészeknek egész sorát foglalkoztatta már. Legutóbb — Melich Jánossal szinte egyidőben — CSÓKA J. LAJOS történetész vizsgálta meg az Anonymus-kérdést „Ki volt Anonymus?” című dolgozatában (Magyar Nyelv LVIII [1962.], 153—9, 336—46). Figyelmet érdemel, hogy Anonymus személyét és a Gesta Hungarorum keletkezésének időpontját illetően Melich és Csóka lényegileg azonos megállapításra jutott. Anonymus-t mindketten II. Béla király (1131—1141.) notáriusának tartják, aki az 1150-es években — Melich szerint 1150—1152 között — készítette el művét, a Gesta Hungarorum-ot. A ránk maradt másolat Melich véleménye szerint a XIII. század végéről, a XIV. század elejéről való. MELICH Anonymus-tanulmánya azonban korántsem csupán a kronológiát illető kutatásokról ad számot. A szerző behatóan vizsgálja Anonymus forrásainak, genealógiai adatainak, magyar nyelvi szórványainak a kérdését is, és véleményét mond a Gesta Hungarorum-nak mint történeti forrásnak az értékéről. Anonymus művét Melich János történeti tekintetben is sokra becsüli. A róla írott tanulmányának „Epilógus”-át a következő mondattal vezeti be: „Ezzel a munkámmal búcsúzom kedvelt Anonymusomtól”. E szavak mindennél jobban rávilágítanak arra a meghitt, szinte már bizalmas kapcsolatra, amely Melich Jánost a magyar középkornak ehhez a titokzatos és vonzó alakjához fűzte.

A Dolgozatok II. „Névteni tanulmányok” című fejezete hat helynévmagyarozatból és egy személynévmagyarozatból áll. A legterjedelmesebb közülük az, amelyik a *Fátra* hegynév eredetét tárgyalja úgy, hogy részletesen kitér számos más nem magyar eredetű, de magyar hangalakúvá lett helynév — *Zólyom*, *Trencsén*, *Breznóbánya*, *Zsolna*, *Árva*, *Modor* stb. — magyarozatára is. A szerző véleménye szerint a magyar *Fátra* a szlovák *Fatra* névből való, ez pedig a XII. század közepe táján a német *Vater* ~ *Vatter*-ből alakult. Eredetileg Turóc és Liptó megyék határán, az Árvának a Vágba ömlésével szemben egy hegynek a neve volt. Fejtegetései közben Melich nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a középkori Magyarországon a magyar nyelvet olyan vidékeken is köznyelvként, a mindennapi társalgás eszközeként használták, ahol a lakosság zöme nem volt magyar anyanyelvű. Ez összefügg azzal a ténnyel, hogy a birtokosok és tisztségviselők többnyire magyarok voltak a nem magyaroktól lakott területeken is. — A *Mátra* hegynevet Melich a

mat' ~ *mat'er* 'anya' származékaként keletkezett ószlovák **Matra*, **Matera* átvételének tartja. — A történeti Magyarországon számos *Szeben* nevű helység ismeretes. Ezek a helységnevek Melich szerint az ómagyar *Szibin* személynévből alakultak. *Sibin* személynév az ószerbből és az órománból is kimutatható. Lehetséges, hogy e személynév végső fokán a szerb *siba* 'veresgyűrű som, Cornus sanguinea' köznévből való. — Az 1113. évi zobori oklevél „Aqua Turna”-ja azt a *Turná* patakot jelöli, amely Trencséntől délre ömlik a Vágba balról. E pataknév Melich szerint az ószlovák *Trnava*-ra vezethető vissza. Ugyanilyen eredetű a Nagyszombaton átfolyó és a városnak szlovákul nevet adó Trnava folyócska neve is. A magyarországi hegynevek között gyakori *Somló*, *Somlyó* Melich János véleménye szerint a *somlik*, *somlyik* 'csúszik, omlik' ige származéka és tulajdonképpen 'lassan omladozó hegy'-et jelent. — A hely- és víznévként előforduló *Kalocsá*-t Melich János magyar személynévi eredetűnek magyarázza. — Pray György (1723–1801.) magyar történetíró tirolai származású katonacsaládból származott. Családnévének eredetére vonatkozólag Melich Jánosnak két foltevése van: vagy a német *Brei* 'kása, pép' köznévvon, vagy pedig a 'serfőző' értelmű bajor-osztrák *Prey* családnévvon alósa.

Az „Etimológiai és szótörténeti tanulmányok” cím alatt összefoglalt öt szómagyarázatot (*szoba*, *pítvar*, *pisztráng*, *lazac*, *semling*) a szerző eredetileg a Magyar Etimológiai Szótár számára dolgozta ki szócikkek gyanánt. A *geburnus* címszónál 1944-ben félbeszakadt szótár hátralevő részéből egyes szócikkek még elkészültek. Ezek közül kerültek ki a Dolgozatok II.-ben közzétett szómagyarázatok. Mindegyik szómagyarázat egy-egy kis tanulmány, amely rendkívül gazdag szótörténeti dokumentációt tartalmaz, figyelembe véve a tárgyalt szavak tulajdonnévi alkalmazását is. Nem hiányzik belőlük a tárgytörténeti mozzanatok vizsgálata, valamint a korábbi etimológiai magyarázatok részletes bírálata sem. Mindez maradandó értéket ad Melich szómagyarázatainak még akkor is, ha az utóbbi másfél évtized alatt nyilvánított vélemények, így különösen azok, amelyeket KNEI ZSA ISTVÁN bocsátott közre „A magyar nyelv szláv jövevényszavai I.” (Budapest, 1955.) című munkájában, nem egyeznek meg mindenben Melich etimológiai nézeteivel. Melich szerint a magyar *szoba* 'Badestube; Ofen; Zimmer' legvalószínűbben a kései ófelnémet *stuba* 'heizbares Gemach, Badestube' átvétele; a magyar *pítvar* 'Vorhalle, Vorsaal' az egyházi szláv *pritvor* 'Halle, Säulenhalle' átvétele; a magyar *pisztráng* 'Forelle' egy szláv *pbstrogb* vagy *pbstroga* 'Forelle' átvétele; a magyar *lazac* 'Salm, Lachs' a cseh, szlovák *losos* 'ua.' átvétele; a magyar *semling* 'Salm, Lachs; Afterbarbe' a német *Sälmling* 'Salm, Lachs' átvétele.

„A nyelvújítás történetéhez” fejezetcím alatt a magyar orvos-gyógyszerési terminológia -al képzőjéről szóló tanulmány található. A XIX. század folyamán az alkaloid vegyületek *-inum*, *-ina* végű latin terminus technicusainak magyar megfelelőjeként kísérleteztek a szakemberek az ilyen -al végű nevekkel. Ezekből a neologizmusokból azonban egy sem élte túl a XIX. századot.

3. Az ismertetett tanulmányok mind tematikai, mind pedig módszertani tekintetben szervesen illeszkednek Melich János korábbi munkáihoz. Nem gazdagítják újabb színekkel a XX. század talán legnagyobb és legtermékenyebb magyar nyelvtudósának változatos összetételű életművét, de hangsúlyozzák mindazt, ami erre az életműre a legjellemzőbb. A fiatalabb nyelvésznemzedékek szakmai és etikai szempontból egyaránt sokat tanulhatnak Melich kései munkáiból is.

Köszönet illeti Pais Dezsőt és Papp Lászlót a Dolgozatok II. lektorálása és szerkesztése során végzett áldozatos munkájukért.

KISS LAJOS

Материалы к частотному словарю Пушкина

[Anyagok Puskin nyelvének gyakorisági szótárához]. — Moszkva 1963. — 52 l.

Az orosz filológia, alkalmasint egy két évszázaddal ezelőtti francia akadémiai kultúr-hatástól eredően, szenvedélyesen szótárt szülő filológia. S a sok szótár csak újabakat szül, úgy látszik. Az itt ismertetendő munka az 1956-tól kezdődően napvilágot látott akadémiai Puskin-szótár „gyermeké”, amennyiben ez utóbbinak egy a megjelenéskor mellékesként szereplő lehetőségét fejlesztí ki. Az akadémiai Puskin-szótár ugyanis általában közli, hogy összesen hányszor fordul elő valamely szó Puskin műveiben (kivételt csupán a leggyakoribb formaszavak képeznek), sőt fel is sorolja valamennyi előfordulás helyét. Ennek alapján viszonylag könnyű szerrel lehetett egy „Puskin-gyakorisági szótárat” összeállítani úgy, hogy a számszerű adatok esetenként műfajokra lebontva is megjelenhessenek.

A munka tulajdonképpeni összeállítója R. M. FRUMKINA, aki korábban a Вопросы языкознания hasábjain már ismertette Puskin szókinésének néhány statisztikai jellegzetességét.¹ Ötoldalas bevezetésében részint utal e korábban közölt eredményekre, részint megmagyarázza a szótári rész egyes fejezeteit.

Az első fejezet — első táblázat — az összesen 544 777 szavas Puskin szövegek 21 197 különböző szavából (jeltípusából) közli a 2000 leggyakoribbat, gyakoriságuk sorrendjében. — A következő táblázatból kitűnik, hány egyszer, kétszer, háromszor stb. előforduló jeltípus van Puskin írásában. — Külön figyelmet érdemel a harmadik táblázat. Ez ugyanis azt foglalja össze, hogy bizonyos számú leggyakoribb szó — ismét a csökkenő gyakoriság sorrendjében — összesen hányszor fordul elő s ez az összes szövegek hányad-részt teszi ki (példákat l. alább). — A 4—5—6—7-es táblázat azonos felépítésű: belőlük az olvasható ki, hogy Puskin verses műveiben, szépprózai alkotásaiban, zsurnalisztikai-történelmi tárgyú munkáiban és levelezésében mi az egyes jeltípusok gyakorisága: a jeltípusok itt is a csökkenő gyakoriság sorrendjében kerültek felsorolásra. E „műfaj-táblázatok” mindegyike utal ugyanakkor az adott táblázatban nem tárgyként szereplő három másik műfajra is: kiolvasható, hogy a három másik műfajban hányszor fordult elő az illető szó.

Mutassunk rá egy-egy részletre a táblázatokból — ezek a példák egyben illusztrálni fogják az egyes táblázatok funkcióit.

(1) Ime Puskin leggyakrabban használt tíz szava: и, в, я, он, не, быть, на, с, что, ты. A tréfát folytathatnánk ötvenen felül: az első önálló jelentéssel bíró szó a 35.: сказать 'mondani', további formaszavak (illetve a мочь 'tudni, bírni' módbeli segédige) után a 45. а день 'nap(pal)', vagy a 46. знать 'tudni, ismerni' természetesen még éppoly kevésbé „puskiniak”, mint az 51. говорить 'beszélni' (e szavak között csupa formaszavak foglalnak helyet). Csupán a 64. szó kezd „egyéni” lenni: писать 'írni’ — de természetesen ez a szó is csak akkor mond nekünk valamit, ha tudjuk, hogy éppen — Puskin szókinéséről van szó, önmagában még vajmi keveset árul el azokról a szövegekről, melyekből gyakoriságánál fogva messze kiemelkedik. — Érdekesebb talán, ha meggondoljuk, milyen előkelő helyet foglal el a listán az E. sz. I. személyű személynév. Nyilván nem kevés lesz akkor az igeformák között is az E. sz. I. személyű (bár a 15 477 я 'én' természetesen korántsem jelent ennyi, ennek megfelelő igeformát: előfordulhat e névmás igealak nélkül és viszont). Talán e kis szó többet elárul a puskin szövegek lényegéből, mint az előbb említett „írni” ige: jól tudjuk, hogy a szigorúan szakszövegek fordítására készült algoritmusok — legalábbis első megközelítésben — nyugodtan elhagyhatják az egyes szám első személyt mind az igeragozásból, mind a személyes névmásokból, meg — ahol ilyen van — a birtokos személyragozásból. — Nem lesz talán érdektelen utalni arra, hogy a Steinfeldt készíttette mai orosz gyakorisági szótárban a tíz leggyakoribb orosz szónak a következő bizonyult: и, в, на, не, он, я, что, с, этот, быть. A puskin s a mai általános gyakorisági lista leggyakoribb tíz-tíz szava talán kettőt mutat. Egyrészt jól látható, hogy „általános” szövegekben az említett „én” névmás valamivel már hátrébb szorul. De ennél érdekesebb az этот 'ez' mutató névmás „előretörése” a mai szótárban, ahol a 8. helyet foglalja el (Puskinnál a 25.). Puskin korában még használatos volt egy másik közelre mutató névmás is, а цей kb. 'ezen' (csak míg az ezen magyar névmás költeményben legfeljebb tréfaként fordulhat elő, а цей — nagyon is „költői” volt, amíg élt; ma legfeljebb gúnyos értelemben állhat, néhány megcsontosodott kifejezéstől eltekintve). Kis részben talán ez indokolja az этот hátrébb szorulását Puskinnál; nagyobb részt persze itt is tartalmi okok szerepelhetnek. — E táblázattal kapcsolatosan utalunk még arra, hogy míg a leggyakoribb и 'és' kötőszó összesen 25 026-szor, addig a jegyzékbe felvett 2000-ik слово 'nyáj' mindössze 38-szor fordul elő a puskin szövegekben.

(2) Amennyire nélkülözhetetlen az egyik Zipf-törvény ellenőrzése, esetleges továbbfejlesztése számára a második táblázat, annyira keveset mond, úgy tűnik, így „szemre”. Kiderül belőle, hogy csupán egy ízben fordul elő Puskinnál 6388 szó, két ízben — 2913, három ízben — 1803 stb.; az e listába felvett leggyakoribb, 120-szor előforduló szavak száma viszont már mindössze 5. (Megjegyzendő, itt már csak pusztá számokat kapunk, az egyes egyedek megnevezése nélkül.)

(3) Az érdekes újításnak szánt harmadik táblázat viszont megint közvetlenül is „élvezhető”, bár itt is csak számok vannak. Hiszen ez a táblázat megmutatja, hogy ha az ember — a tanuló — csupán a leggyakoribb puskin szót ismeri, ezzel bármely puskin szöveg 4%-ánál is többet „elolvashat”. Vagy más szemszögből: minden 24—25.

¹ Р. М. Фрумкина, Статистическая структура лексики Пушкина. Вопросы языкознания IX (1960), 3:78—81.

orosz szó, amelyet a nagy költő leírt — az „és” kötőszó volt. Az öt leggyakoribb szó birtokában a szövegek 15%-át „ismerjük”, a 10 leggyakoribbában — 22%-át. S a lista vége feléről is lássunk néhány példát: ahhoz, hogy minden száz puskin szóból átlag hetvenre ráismerjünk, összesen 1022 szót kell tudnunk, hogy nyolevankettőre — 2326-ot, hogy nyolevanhatra — 3219-et stb. Persze a számok durván tükrözik csak a valóságot (vagy, mondjuk — a gépi s nem az emberi valóságot tükrözik): hiszen a 21 197 puskin jeltípus között igen sok azonos tövű, könnyen felfedhető képzőjű szó van, melyekre ráismerünk akkor is, ha eddig nem találkoztunk velük. Másrészt természetesen esetleg akkor sem értjük a szöveget, ha minden egyes szavát ismerjük.

(4) — (5) — (6) — (7) Meglepő eredményt hoz a költői szövegek gyakorisági táblázata. Kiderül, hogy Puskin verses írásaiban a leggyakoribb, önálló jelentéssel bíró szó — a день 'nap(pal)' (ezt követi: один 'egy', любовь 'szeretet, szerelem', душа 'lélek', милый 'kedves'). Ugyanez a день szó pedig a költő prózai írásaiban a hatodik, zsurnalisztikai munkáiban a tizennegyedik, levelezésében a huszadik helyre szorul.

*

Ennyiben igyekeztünk néhány „csemeget” tálalni az olvasó elé Puskin gyakorisági szótárából. A komoly nyelvtudományi törvényszerűségek levonására itt nem kívántunk vállalkozni. De meg tudásunk van róla, hogy nálunknál sokkal avatottabb személy — FRUMKINA készít ezzel kapcsolatosan igen jelentősnek ígérkező tanulmányt. — Búcsúzóul vessünk azonban egy pillantást magára a kiadványra. FRUMKINA, mint ismeretes, a SzTA Nyelvtudományi Intézetének Reformatszkiij vezetete strukturális és alkalmazott nyelvészeti osztályán dolgozik, e tanulmánya is az osztály „előzetes publikációinak” sorában jelent meg (ugyanott, ahol Iordanszkajáé, Melcsuké meg Ravicsé — vö. NyK. LXV, 457), e sorozat negyedik tagjaként. A kiadványt így Reformatszkiij szavai vezetik be az osztály megalakulásáról, a sorozat rendeltetéséről. Meg kell mondani, hogy egy ilyen sorozat, mely előzetes — de, mint Reformatszkiij írja, „remélhetőleg nem időelötti” — publikációkat hoz, igen hasznos, jól ismert ez a kiadvány-fajta az amerikai filológiai életben is (preprints). Az egyes füzetek 700-as példányszáma ugyan nem túlságosan nagy a szovjet méreteket figyelembe véve, de az érdeklődőkhöz így is eljutnak s biztosítják a rugalmas és gyors információit szovjet kollégáink nagyobb lélegzetű (tehát egy-egy folyóiratcikkbe bele nem férő) tanulmányairól.

Zárjuk egy hazai sóhajjal. Milyen jó lenne, ha kezünkben lenne Petőfi vagy József Attila gyakorisági szótára. (Már csak azért is, mert akkor — ha Frumkináék módszerét követjük — a Petőfi vagy József Attila szótárunk előzőleg szintén megjelent volna.)

PAPP FERENC

N. A. Constantinescu: Dictionar onomastic romínesc

Academia R. P. R. Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român. V. Editura Academiei R. P. R. 1963, LXXVII + 468 lap.

Örvendetes tényként kell elkönyvelnünk, hogy Közép-Európa szomszédos népeinél — rövidebb-hosszabb megszakítás után — végre lendületes fejlődésnek indult ismét a névtudomány, s ezen belül a személynévkutatás. Jozef Beneš két évvel ezelőtt a cseh személynévadás eredményeit foglalta össze (O českých příjmeních. Praha, 1962), most pedig itt előtűnik ez a közel 500 lapos román személynévszótár, a múlt eredményeinek alapos, lelkiismeretes összefoglalása, s természetesen a további kutatás kiindulópontja is, történészek és nyelvészek számára egyaránt. Nem nyelvészeti sorozathban jelent meg, hanem történeti jellegűben, a román nyelv és nép kialakulását tanulmányozó akadémiai munkabizottság egyik kiadványaképpen, és szerzője sem nyelvész, hanem történész, ami ebben az esetben előnnyel is jár, de hátránnyal is. A történeti érdeklődés és célkitűzés előtérbe nyomulásával kell magyaráznunk a felhasznált dokumentációnak legalább is vázlatosan jelzett történeti távlatait, viszont természetesen az is, hogy nyelvészeti szakképzettség nélkül az etimológiai rész — minden jóakarát és tárgyilagosságra törekvés ellenére — nem egyszer ingadozó, illetve kiegészítésre és helyesbítésre szorul. Így is azonban, ahogy van, C. könyvének ott kell lennie minden magyar nyelvész és történész asztalán. A budapesti telefonkönyv nem egy ritkább nevét (aminő pl. *Karakas, Kostyán,*

*Kretzoi*¹) e munka segítségével a nem-szakember is könnyen megfejtetheti, vagy legalábbis valamelyes kiindulópontot nyer az őt érdeklő név értelmezéséhez (persze a hasonló, de nyelvész készítette magyar személynév-szótár kiadása sem várathat sokat magára!).

A munka tulajdonképpeni szótári részét alapos előszó vezet be. — Ebből, sajnos, az derül ki, hogy az utolsó behatóbb román személynév-tanulmány ezelőtt 28 évvel jelent meg I. A. Candrea tollából, s ez is elsősorban csupán az oltvidéki névanyagot foglalta össze.² A szerző igen helyesen emeli ki a történeti adatgyűjtés szükségességét (XII); meglepő azonban, hogy — ellentétben például A. Dauzat eljárásával — a ma könnyen hozzáférhető modern anyagot sokkal kevésbé vette figyelembe (XXII), s ezért hiányoznak forrásai közül például a nagyobb román városok telefonkönyvei, s egyéb, friss névanyagot tartalmazó jegyzékek.³

Az elmondottak után nagy vonásokban tájékoztat C. a román személynévadás fejlődéséről, a személynévokban előforduló leggyakoribb képzőkről, majd eredet és jelentés szerint is igyekszik megkülönböztetni különböző kategóriákat (XLIII. kk.). Az alapkategóriát a keresztény (pontosabban a naptári) és a világi nevek kettőssége adja meg, s ezen nagy csoportok mindegyikében a szerző megkülönböztet több kisebb-nagyobb alcsoportot. Legkevésbé indokolt a román nyelv kialakulásának körébe helyezett „ősi nevek” kategóriájának felvétele (XLIV.), hiszen e nevek jórésze (pl. *Símtion* < *Sanctus Johannes*) határozottan bibliai eredetű, mások pedig (mint pl. *Foca* < *Фовагъ*) már a bizánci művelődés körébe utalnak.

A világi nevek osztályozásában (XLV–VI.) szintén találunk némi bizonytalanságot. Ha ebbe a csoportba került többek közt *Albu* (< *Albus*), miért nem itt szerepel (hanem az „ősreginek” mondott nevek közt) *Bun* ~ *Buna*, amelynek a keresztény *Bunăvestire* 'Annuntiatio' ünnepnévvel való kapcsolatát csak a bevezetés jelzi, de a szótári rész már nem? S lehet-e román névadás eredménye pl. *Bucur*, ha ennek a szónak köznévi használatát csupán az albánból tudjuk kimutatni? Nem látszik igazolhatónak az irodalmi eredetű, pontosabban népkönyvekől átvett neveknek (*Alexandru*, *Machedon*, *Cleopatra*, *Archir* stb.) a szláv névanyag elé helyezése. A nem-román világi eredetű nevek csoportjában a központi helyet tagadhatatlanul a szláv eredetű névanyag foglalja el; maga C. is ugyanolyan jelentőséget tulajdonít ennek a rétegnek, mint a nyugat-európai névanyagban — különösen pedig a franciában — a germán hatásnak (XIII.). Persze fontos feladat lenne a szláv névanyag további tagolása. Egyelőre C. csak annyit jegyez meg, hogy a szláv eredetű nevek egy része 1400 után került át a románokhoz a szomszédos szláv népektől, mégpedig szerbektől, bolgároktól, ukránoktól (XLVI.).

Példás tárgyilagossággal tárja fel C. a román személynév-anyag magyar elemeit; felsorolja egyrészt a naptári nevek magyar változatait (ilyen *Șandru* és *Tamaș* a sokkal elterjedtebb *Alexandru* és *Toma* helyett⁴), másrészt pedig annyi névvel kapcsolatban jelez esetleges magyar megfelelést, hogy nem egy nevet nekünk kell kiiktatnunk a magyar eredetűek közül. Az előzóban felsoroltak közül magyarnak tartható *Almaș*, *Arpa*, *Cionca*, *Coposu*, *Corlat*, *Dețeg*, *Farcaș*, *Feir* stb. De mit kezdjünk az olyannal, mint *Ciomortan* (többek közt egy moldvai „vornic” neve), amelyet a szótár megfelelő cikke (240) a ma. *csimertan* (sic! = *cimertan*) szóhoz csatol? S ezzel már el is jutottunk az egész mű egyik legmeglepőbb, de a bizonyára rövidesen megjelenő 2. kiadásban aránylag könnyen kiigazítható gyöngye pontjához. Igen örvendetes, hogy C. — ahol csak forrásai alapján erre módja volt — figyelembe vette a román névanyaghoz kapcsolódó magyar etimonokat. Most már csak az kellene, hogy a közölt magyar szó- és névanyag betű szerint is pontos alakban kerüljön be a román tudományos köztudatba. Jó pl. a *hotnog* < *hadnagy* etimon (298), de már a *Șuteu* < *sütő* származtatás (382) pontatlan, hiszen a román nevet csakis a m. nyj. *sütő* 'pék' szóval lehet rokonítani, s természetesen érdemes

¹ *Karakas* 'román megfelelői *Caracas*, *Cărăcaș* (230) török eredetű név; jelentése 'fekete szemöldök[ű]'. — *Kostyán* (vö. r. *Costian* 36) egy keleti szent, *Konstantin* nevének származéka. — *Kretzoi* (vö. r. *Cretoiu*] 253) a *creț* 'göndör' melléknév -oi képzős származéka. Mondanunk sem kell, hogy a pusztá etimont minden konkrét esetben részletes családtörténeti vizsgálódással kell kiegészíteni.

² *Onomastica română*, cu privire specială la Oltenia. Curs litografiat. 1935–6.

³ A modern anyag kissé öletszerű feldolgozása miatt hiányzik a névanyagból pl. *Filitti* (szerzőként említve a XXXVIII. l.-on), valamint olyan bukaresti családnevek, mint *Bichis*, *Blagoveșcenschi*, *Lipatti* stb. Ha megvan a *Lungu* név fordításából keletkezett *Hossu* (312), miért hiányzik *Klein* (*Clain*) mint a *Micu* név tükörszava?

⁴ Véleményem szerint ugyanide vonható a *Mihail* névnek erdélyi és moldvai *Mihai* változata (108), amelynek közelebbi eredetéről C. nem nyilatkozik.

volna utalni a szónak magyar személynévi használatára is. Sok esetben hajlandók vagyunk a magyar szóalak torzulását egyszerű sajtóhibának magyarázni; ilyen *Balasz* (173) az egyedül helyes *Balázs* helyett, vagy a *Sácálas* névnél *szakállás* (366) *szakállas* helyett. Egy-egy esetben mintha régebbi, nem magyar kiadású térképek hatottak volna; talán egy ilyenről származik *Bekes-Csaba* (197). Több aggodalomra adnak okot a valószínűtlen etimonok, illetve azok, amelyek nemlétező magyar szóalakkal operálnak. Nagyon kétes pl. a *Rohat* (alakv. *Rohata*, *Ruhata*, *Rohotescul* stb.) névnek a m. *rohad* igéből való származtatása (362; a szerző nyilván a *rohadt* mn-i igenévre gondolt, s ezért fordította „*putred*”-dal). Azt sem értjük, hogyan került a *Colda*, *Coldău*, *Coldea* névhez a m. *koldás* (sic!) szóalak „*cersire*”, azaz „*koldulás*” értelmezéssel (246). Annyi bizonyos, hogy *Coldău* lehet a *koldus* szóból átvett és képzőcserével továbbfejlesztett alak, de mi szükség van egy nemlétező magyar nomen actionisra?

Sok-sok kiegészítést tehetnénk a források jegyzékéhez is. Hadd fejezzük be azonban e rövid, annotációszerű könyvismertetést egy olyan tanáccsal, amely a román nyelvészeti kiadványok hírét-nevét feltétlenül növelné. Bukarestben még a nyelvészek és a történészek közt is jó egynéhány van, aki erdélyi származása révén kiválóan beszéli nyelvünket. Nem lehetne vajon a bukaresti Akadémiai Kiadó kiadványainak magyar vonatkozású anyagát velük ellenőriztetni? Persze még eredményesebb lenne a magyar anyagnak magyarországi átnézetése, s az ilyen jellegű munkák szerzőinek magyar szakemberekkel való közvetlen találkozása. Ha efféle nemzetközi együttműködés mind orosz, lengyel, bolgár, szerb vonatkozásban, mind pedig turkológiai vonalon létrejött volna, C.-nak érdemes és nagy tárgyilagosságról tanúskodó munkáját a jelzett egyenetlenségek nem zavarnák, s művét habozás nélkül tehetnők a nemzetközi onomasztika standard alkotásai mellé.

GÁLDI LÁSZLÓ

T A R T A L O M

RÉDEI KÁROLY: Vannak-e az előmagyar—permi érintkezésnek nyelvi nyomai? . . .	253
SÁMSON EDGÁR: A jelentő mód múlt idejének jelölése az osztjákban	263
MIKOLA TIBOR: Szamojéd nyelvtanulmányok II.	279
THOMAS A. SEBEOK: Kódolás a jelező viselkedés fejlődésében	285
GULYA JÁNOS: A fonémarendszer változásának mennyiségi összetevői	303
FÓNAGY IVÁN: A beszéd dinamikus leírásának elveiről	315
ELEKFI LÁSZLÓ: Az aktuális mondattagolás egyik alapformája a magyarban	331

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

F. MOLNÁR GIZELLA: Finnugor szóegyeztetések Czuczor G. és Fogarasi J. szótárában	371
GULYA JÁNOS: Adalékok a nyelvi absztrakció kérdéséhez	379
BERECSKI GÁBOR: Etimológiai megjegyzések	385
ERDŐDI JÓZSEF: Manysi <i>saiti</i> < komi <i>šait</i> 1. 'vessző', 2. 'rubel'	389
ERDÉLYI ISTVÁN: Etimológiai megjegyzések	393
HAJDÚ PÉTER: Samojedica	397
VÉRTES O. ANDRÁS: Pejoratív értelmű mellékneveinkről	407
VÉRTES O. ANDRÁS: A nyelv szélességének változása magánhangzóink képzésekor	415
MAGDICS KLÁRA: A magyar érzelmi hanglejtésformák akusztikájához	417
MIKES MELÁNIA: Adatok a p, b, t, d fonémák kialakulására a gyermeknyelvben . . .	421
SZATHMÁRI ISTVÁN: Az „irodalmi nyelv” terminus értelmezéséhez	425

ISMERTETÉSEK — SZEMLE

N. SEBESTYÉN IRÉN: Fokos-Fuchs Dávid nyolcvan éves	429
LAKÓ GYÖRGY: Fokos-Fuchs Dávid és N. Sebestyén Irén kitüntetése	432
Az Eötvös Loránd Tudományegyetem díszdoktorává avatta Aurélien Sauvageot professzort	432
LAKÓ GYÖRGY: Finnugor nyelvészeti tanszék a turkui egyetemen	437
ERDŐDI JÓZSEF: Urálistika és altajisztika az Egyesült Államokban	438
RÉDEI KÁROLY: Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum	443
K. SAL ÉVA: Virittájá	448
SZ. KISPÁL MAGDOLNA: Obi-ugor hang- és alakantani tanulmányok	450
АРОВ ЭВА: В. И. Абаев, Историко—этимологический словарь осетинского языка	452
GÁLDI LÁSZLÓ: Általános nyelvészeti tanulmányok I	455
FABRICIUS-KOVÁCS FERENC: <i>Alo Raun</i> , Johdatusta strukturaalikielitieteeseen	458
VÉRTES O. ANDRÁS: <i>Lazicius Gyula</i> , Fonetika	459
VÉRTES O. ANDRÁS: <i>Fónagy Iván</i> , A metafora a fonetikai műnyelvben	459
KISS LAJOS: <i>Melich János</i> , Dolgozatok II.	460
PAPP FERENC: Материалы к частотному словарю Пушкина	462
GÁLDI LÁSZLÓ: <i>N. A. Constantinescu</i> , Dicționar onomastic romînesc	464

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Vidosa László

A kézirat beérkezett: 1964 VI. 30 — Példányszám: 650 — Terjedelem: 18,9 (A/5) ív

64.59141 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

MUNKATÁRSAINKHOZ!

Kérjük munkatársainkat, hogy a szerkesztőség és a nyomda munkájának megkönnyítése érdekében vegyék figyelembe a következőket:

- 1. A kéziratokat szabványos papírlap egyik oldalára gépeljék.*
- 2. Egy lapra legfeljebb 30 sort, soronként legfeljebb 60 betűt írjanak.*
- 3. A kézirat szövegében a következő jelzéseket használják: —— (nyelvi adatok jelölésére), ritkított (értelmi kiemelésre), = félkövér (alcímek betűtípusaként), — kapitálchen a szerzők nevének kiemelésére).*
- 4. A kézirat géppel írott szövegében az utólagos javításokat, a fonetikai jeleket tintával írják.*
- 5. A folyóiratok és sorozatok kötetszámát római számmal írják. A kötet-szám és lapszám közé vesszőt tegyenek.*

Ára: 16,— Ft

Előfizetési ára egy évre: 28,— Ft

INDEX: 25.666

AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST